

A/C. NO.	NEW	152	OLD	155 V
FOLIO	030			

TITLE

अवयवम् అవయవం

Avayavam

శ్రీగణేశాయనమః॥

భూతలాదావర్థనిశ్చయస్యత్వపిజ్ఞాన్నైవతాన్యాసంశయజన్యాయథార్థసంశయః తద్వ
ది తృతీయధర్మః తథాప్రత్యక్షత్వే ఘటాభావాభావత్వవ్యాప్తత్వే తొంవహిత్వమా నభవితుమర్హ యథా
తద్వత్ తత్రవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ సాధ్యతావచ్ఛిన్నవ్యాప్యధూమవాన్ నభవితుమర్హతి ఇతి జ్ఞానం జాయతే
తతః ధూమాత్ తత్రవృత్తిత్వవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ సాధకః కిమితిజ్ఞానం జాయతే తతః పర్వతవహ్ని
౧ వ్యాప్యధూమవాన్ సాధకం వర్తతే నవేతి శంకా జాయతే తతః తత్ర ధిసవహ్నిమత్వస్య సంశయో
జాయతే ఏతస్య వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ సాధకసంశయహంధినత యుంటి నావ్యాప్తి తత్త్వైసపరా
మర్శసత్త్వేపి తస్యాప్రతిబంధకత్వేన జాయతే ఇతి తన్నివర్తకత్వం తర్కస్యసం
శయతి తిసముదితవాక్యార్థః॥ తత్ర తథాప్రతియోగితా వృత్తియోగితా వ్యాప్యత
సంబంధేన ఏకసంబంధాత్ర యువిషయకజ్ఞానం యత్ర తత్ర ప్రతియోగితా
సు యోగితావృత్తతసంబంధేన అపరసంబంధాత్ర యువిషయకస్వాత్తతివ్యా
ప్యవ్యాపకభావః॥ శ్లో॥ తర్కావిపర్యయపర్యవసానత్వాద్దరవిశిష్టశిపాభావే నశిపా
దత్తాంవ్యావసాదనియుక్తతర్కత్ర విశిధితావచ్ఛేదకసిద్ధిభవతి తద్ధర్మావచ్ఛిన్నస్యా
౧మో

పకాడికసంశయః ప్రత్యేవతేహో కవిరోధిత్వేన నియమః అన్యథా మహత్త్వవిషత్వే
తకపరిమాణోళ్ళావవారక సుటాయిదిపరిమాణావారకస్య స్యాత్ తదా ప్రత్యేకం స్యా
స్యాత్ ఇత్యపి సుటాం మహత్త్వే తి సంశయః ప్రతిబంధకతాపత్తేః వాధస్య
హాతాశోణావిశేష్యయోగ్యమనౌ నెసుహంతాపవహ్నిష్వస్యవసిద్ధేః ఇతి తుద్యురాణా
తదభావావదకత్వేన గృహీతదర్శనంతా జ్ఞానత్వేన యథా పాకొహాణామవిరోధినవంహ్నిమా
ప్రత్యక్షస్యాణామయుక్తత్వాత్ ప్రామాణ్యం నామయుత్త్వవిషయకజ్ఞానస్య వహ్నిమత్త్వజ్ఞానే
ప్రతిబంధకత్వాత్ ॥ ప్రకృతే పి ధూమమత్తావహ్నిస్య విశేష్యకవహ్నిజన్యత్వాభావాభావాదమ్
తిత్వరూపవ్యాప్తివిశిష్టవహ్ని ... వాదిత్వ ... వ్యభిచారిత్వాభావప్రతారకధూ
మవిశేష్యకసంశయస్య వత్వకం ప్రతిహేతుత్వే న ధూమమత్వే వహ్నివహ్నివ్యభి
చారిత్వవ్యభిచారిత్వాభావయోః సమానాధికరణత్వే పి వహ్నివ్యభిచారిత్వాభా
వాభావదకత్వస్య గృహ్యమాణత్వేన ధూమత్వేన ధూమస్య తదభావావచ్ఛేదకత్వే
న గృహ్యమాణత్వాత్ తత్ర ప్రామాణ్యవ్యాప్తి విశేషనిత్యమాణత్వే కవహ్నిజన్యత్వాభావాభావవత్త్వా
ధూమస్య ఇతి జ్ఞానస్య ధూమత్వప్రతారకత్వేన తద్వత్తా జ్ఞానస్య వసంపత్తా ధూమామావహ్ని ...

శ్రీ

శ్రీ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

శ్రీగణేశాయ నమః॥ పూర్వపక్షం॥ తావదర్థవిషయకశాబ్దబోధనిరూపితా శబ్దజ్ఞాననిష్ఠా యా కారణతా తదవచ్ఛేదక-క్రోడీకృతప్రవిష్టయు
॥౧౪॥ క్తిలిఙ్గజ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వం న్యాయత్వమితి॥ అత్ర తాదృశశబ్దజ్ఞాననిష్ఠాయా యా కారణతా తత్తదవచ్ఛేద
క తాదృశవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిసముదాయత్వానైకైకత్రైకత్రదిశవాకలే వర్ణసమూహవాక్యత్వాపత్తిరిత్యర్థమితి॥ అత్ర విచార్యతే॥ తా
దృశజ్ఞాననిష్ఠకారణతావచ్ఛేదకతానాక్రాన్తఘటకయావద్వర్ణవృత్తిసముదాయతావచ్ఛిన్నవిషయితాత్వే తాదృశసముదాయత్వ
విశిష్టనిరూపితవిషయితాత్వేన ప్రతీతిః తత్తద్వర్ణతావచ్ఛిన్నవిషయితాత్వేనావచ్ఛేదకత్వే ఇతి కల్పే యం పరిష్కార ఇతి॥ ర్వ్యః (తాదృ
శానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టనిరూపకత్వరూపానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వేన తాదృశశాబ్దబోధం ప్రతి [illegible] కారణతయా తాదృశకారణతావ
నిరూపక తా చ్ఛేదకవిషయితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశానుపూర్వీనిరూపకధర్మవత్త్వేన తాదృశసముదాయత్వే తదభావాత్। అత ఏవ తాదృశధర్మాణాం
వృత్తిజ్ఞానీయానుపూర్వీవిశేష ఏవ ఇతి సంగచ్ఛతే తాదృశవిషయితానిరూపకతావచ్ఛేదకతాదృశసముదాయత్వం న్యాయలక్షణం త్వ
సంభవతీతి భావః॥ అత ఏవ తాదృశసముదాయత్వస్య నిరూపకతావచ్ఛేదకత్వేపి తాదృశపూర్వాపరీభావవిశిష్టనిరూపకవృత్తిసముదాయ
త్వప్రకారకజ్ఞానత్వేన తు త్వం వాచ్యం తు నో మానం వర్ణవృత్తిసముదాయత్వప్రకారకజ్ఞానత్వే। తాదృశానుపూర్వీనిరూపి
త తాదృశవర్ణవృత్తిసముదాయత్వప్రకారకజ్ఞానత్వేనైవ హేతుతాపత్తేః। తథా చ తాదృశపూర్వాపరీభావవిశిష్టనిరూపకవృత్తి

సముదాయత్వప్రకారకజ్ఞానే నిసమసమూహత్వవృత్తిసముదాయత్వప్రకారకత్వస్యాప్రసిద్ధత్వేన సమసమూహప్రకారకదోష ఇతి వాచ్యం ॥ సముదాయత్వ
ప్రత్యేకాపేక్షయాతిరిక్తతాయాః [illegible] తాదృశవిషయతానిరూపక-తాదృశసముదాయత్వవిశిష్టవృత్తిసముదాయత్వపర్యాప్తత్వమితి ఫలితం ॥
తథా చ దోషాదిత్యావాప్తేః ॥ ప్రతియోగి తాదృశసంయుక్తత్వబోధకవృత్తి వర్ణత్వరూపితవిషయతావచ్ఛిన్నప్రకారతాతత్తదవచ్ఛేదక [illegible] ఇతి
పంచవర్ణవిషయతానిరూపక-వర్ణవృత్తిసముదాయత్వస్యాదోషాత్ తావత్త్వాత్తావాప్తేః ॥ తత్ర యోర్యో కరణతే తదీయ తాదృశకాప్రమా
దినిరూపితజ్ఞానకారణత్వేన ప్రాప్తిరితి చేత్ హీనపతావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నకారణతాయాం వర్ణాంతరవిషయతాయాం నవచ్ఛేదక-
తయా తాదృశజ్ఞానకారణతావచ్ఛేదకత్వం నైక [illegible] విషయత్వ ఇత్యప్రసిద్ధేః ॥ [illegible] తత్ర జ్ఞానకారణతా [illegible] యతే నవచ్ఛేదకత్వే నవచ్ఛే
దక-తాసాంధారణావచ్ఛేదక-తానాత్మకాశ్రయనిసమనావిరహేణావచ్ఛేదవర్ణవిషయతానాం తత్తత్సమన్వయితమితి [illegible] ॥ తథా
సతి తాదృశజ్ఞానకారణతావచ్ఛేదకకతిపయవర్ణవిషయతానిరూపకత్వస్య నైకత్వసాధారణతయా తత్రాతివ్యాప్తిః । [illegible] విషయతా
యాం సాకల్యం నిదేశనీయమితి [illegible] । ఉపస్థాపక [illegible] విషయతానాముపి తాదృశజ్ఞానకలవిషయతాంతఃపాతిత్వేన సకలవిషయ
తానిరూపకవర్ణప్రసిద్ధేః । [illegible] ప్రత్యేకం తాదృశజ్ఞానకలవిషయతానిరూపకత్వం జ్ఞానకలవర్ణనిష్ఠత్వమితి [illegible] । తథా సతి హి ప్రత్యే
కం తాదృశజ్ఞానకారణతావచ్ఛేదకజ్ఞానకలవిషయతానిరూపకవర్ణవృత్తిసముదాయత్వం తత్త్వమితి ఫలితం తథా చ [illegible] లాఘవం । సము
వి విషయతానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వవిశిష్టపరవిషయతానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వవిశిష్టతాదిక్రమేణ సకలవర్ణవృత్తిత్వస్య సము

దాయత్వేనైతేన విశిష్టసమానాధికరణ్యలక్షణాన్వయత్వం। సంప్రతిచ్ఛాద్యుదిఘటఘటకతావచ్ఛేదకవర్ణతావచ్ఛేదకతారూపేణోపస్థాపకత్వం వర్ణవిష
౨ యకచ్ఛాన్నిర్ణాయకతాదృశశాబ్దబోధోపయుక్తార్థదానాదౌ త్రివ్యాప్తివారణాయ విషయతాయాం స్వరూపసంబంధవృత్తిత్వముపనివేశనీయ
మితి నారాయణ॥ అథవాపకతానివేశపక్షేపితాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వావ్యాపకత్వాన్నివేశేన వృత్తిసముదాయత్వసాధారణ్యత్వం
తాదృశతత్తద్వర్ణత్వావ్యాపకత్వం వా నివేశనీయం। తాదృశతత్తద్వర్ణతావ కరణాంతరసాధారణ్యం తాదృశైకవర్ణత్వావ్యాప
కత్వం విశిష్టాపరతాదృశవర్ణత్వావ్యాపకత్వమిత్యాదిరీత్యా నివేశనీయమితి కథం లాఘవమితి చేదత్రోచ్యతే। తాదృశయత్కిం
చిద్వర్ణత్వావ్యాపకసముదాయత్వమేవ తల్లక్షణం॥ వ్యాప్యతాఘటకసంబంధస్వనిరూపితవిషయితాసామానాధికరణ్య తాదృశావచ్ఛేద
కీభూతవిషయితానిరూపకత్వవిశిష్టనిరూపకతావచ్ఛేదకత్వం సావచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన సమానావచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృ
శవిషయితానిరూపకత్వవిశిష్టనిరూపకతావచ్ఛేదకత్వం। స్వనిరూపితత్వోభయసంబంధేన తద్విషయితావచ్ఛిన్నతాదృశవిషయితా
నిరూపకత్వవిశిష్టనిరూపకతావచ్ఛేదకత్వం వా॥ అత్ర సర్వత్ర స్వం యద్వర్ణత్వావ్యాపకత్వముచ్యతే తద్వర్ణత్వం పర్యవసానం వ
హ్నిమానితి ప్రతిచ్ఛాదిఘటితనాంపమయత్వసాధ్యనైకసంబంధేన తద్ఘటకీభూతసకలవర్ణానాం సత్వేన తద్వృత్తిసముదాయత్వే
నవ్యాపకత్వమవ్యాహతమితి లక్షణసమన్వయః॥ తద్ఘటకీభూతతత్తద్వర్ణతావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయితానాం సత్త్వాన్నాం

ంయతావచ్ఛిన్ననిరూపితవిషయితాసమానాధికరణతావత్॥ నిరుక్తప్రమావిషయీభూతవర్ణేఽపి తాదృశశక్తినిరూపకత్వసత్త్వే
పి తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావాత్తద్వ్యుదాసః॥ నిరుక్తసంబంధేన తద్వర్ణత్వసమానాధికరణ[illegible]దేశవృత్తిసముదాయత్వసత్త్వా
ద్వ్యాపకత్వపర్యవసన్నం॥ తథా చ యత్కించిద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య సత్త్వేనైవ సర్వవర్ణానాం సంభవేఽపి సకలవర్ణత్వవ్యాపకత్వం చ[illegible]
ంపుల్ప్రయోజకనిరహణాత్ తాదృశయత్కించిద్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమితి భట్టాచార్యాశయ
వ్యాఖ్యానం నిరూపకత్వపర్యవసన్నమతత్సంబంధసూచనార్థమితి మంతవ్యం॥ అథవా వర్ణత్వావచ్ఛిన్నవర్ణానాం ధారణాక్షతా
దివ్యాపకతాతివిశేషః॥ తాదృశవిషయితానిరూపకత్వవిశిష్టవర్ణత్వసాంవిసత్తాభావాన్నాసంభవ ఇతి తాదృశశాబ్దబోధ
నిరూపితాదృశ శాబ్దనిష్ఠాయాం యా కారణతా తత్తదాశ్రయీభూతయత్కించిద్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకస
ముదాయత్వం తత్త్వమితి। తేనైవ నివారణాపి వర్ణమవచ్ఛేదకనిర్దేశనమితి॥ అత్ర ప్రామాణ్యవిషయకశాబ్దజ్ఞానవిషయకయత్కిం
చిద్జ్ఞానమాదాయ దోషాదోషేతి వ్యాప్తివారణం తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠసామ్యస్వవృత్తితానిరూపకత్వవిశేషణేన నశాయనః
కారకాణాం॥ అపి తు తాదృశవర్ణత్వసమనియతత్వరూపలఘువిశేషణత్వేనైవ॥ తథా హి తాదృశశాబ్దబోధనిరూపితశబ్దజ్ఞా
ననిష్ఠకారణతాయామవచ్ఛేదకీభూతా యా యత్కించిద్జ్ఞానీయవిషయితా తన్నిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకత్వేసతి తాదృశా

౯ ర్యర్క౧
సాధ్యత్రయ

౬౦|౫|౬౨

నమాందాయతాదృశశాబ్దబోధనిరూపితాయాః కారణతాతద(వచ్ఛేదకీ)దాశ్రయీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూ
పక-వణనాప్రకశత్వనిబతాదృశకారణతాశ్రయీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవణనత్వనిష్ఠనిష్ఠత్వానిరూపక-
౫ త్వానిబిదతాదృశనమదాయతెన్నతావచ్ఛేదకతాదృశకారణతాశ్రయతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవణనత్వప్రకశత్వన్య
తెన్నతాదృశశాబ్దబోధనిరూపితాయాంకారణతాతదవచ్ఛేదకీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవణనత్వనిష్ఠనిష్ఠ
త్రితానిరూపకత్వనాభావాన్నితివ్యాప్తిః అవచ్ఛేదకీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపక-వణనతావచ్ఛేదకత్వనిబతాదృశనమ
దాయత్వనమానాధికరణతావచ్ఛేదకతాదృశవణనత్వనిష్ఠనిష్ఠత్వనిష్ఠత్వతానిరూపకత్వశిర(ర)విషయితాయాంపవచ్ఛేదకత్వంని
వెశనీయం సమానాప్రకతత్వశరీరప్రవేశేబనాభావాత్ నచనాప్యయదృవెం ఇతివ్యాప్తిః నాప్యయత్వంయసతదిద్త్వనిబతా
దృశకారణతాశ్రయీభూతనాప్యయదృంయవిషయకజ్ఞానీయవిషయితానిరూపక-వణనత్వనాప్రకత్వనిబతాదృశకారణ
తావచ్ఛేదకీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవణనత్వనిష్ఠనిష్ఠత్వనిష్ఠత్వతానిరూపకత్వనతావచ్ఛేదకతాదృశబిదతావధికరణ
నవచ్ఛేదకీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవణనతావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ తత్రసవత్వతాదృశవణనత్వనిష్ఠవనతావదితివా
చ్యం సశాబ్దబోధస్యత్రింబిష్ఠదేవాలానాత్॥ తథాహి ప్రవ్యతసొంపహోనహోపవసతొందహీనవానితాద్యదివిదాతుప్రాన్నావిశిష్ఠ
నాప్యయొషతావదకనివిశంయకశాబ్దబోధసామానయ్యకారణతావచ్ఛేదకీభూతయత్తింబిజ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవణన

త్వావచ్ఛేదకత్వస్య తత్ర నామార్థయోర్వృత్తిసముదాయత్వేన సత్త్వే నామార్థోపస్థిత్యా శాబ్దబోధయత్త్వంచేదిత్యుక్తం॥—౫—౫
తథాచ నామార్థోపస్థితిత్వేన శాబ్దబోధం ప్రతి హేతుత్వం శాబ్దబోధప్రతిబంధకత్వాత్॥ సర్వం తత్ర నామార్థవిషయకత్వం చ
త్త్వంచేద్జ్ఞానం। తాదృశశాబ్దబోధస్య తాదర్థ్యవిషయకయత్త్వంచేచ్ఛాబ్దబోధత్వేన ప్రతిబంధకం॥ నామార్థోపస్థితిత్వం తత్వం। తాదృ
శశాబ్దసామగ్రీయకమాత్రం॥ తథాచ నామార్థద్వయవిషయకజ్ఞానార్థోపస్థితిత్వం శాబ్దస్య యత్త్వంచేచ్ఛాబ్దప్రతిబంధకా
తయా నాంతి నామార్థస్య। శాబ్దబోధే యత్త్వంచ త్వేన నిరుక్తయతాం భేదాన్వయానాం అయమేవాశయః। అన్యథా శాబ్దబోధే యత్త్వంచ
త్వనిరుక్తవిధానుపూర్వీకనామార్థద్వయవిషయకయత్త్వంచేచ్ఛాబ్దార్థోపస్థితిత్వం శాబ్దబోధ సముదాయస్యాపత్తేః పరి
హారాయ। నచ నామార్థద్వయస్య ప్రతియోగికం శాబ్దబోధద్వయస్య తృతీయత ఇతి నామార్థయోరప్రసిద్ధిరితి వాచ్యం। తథాచ తత్ర శా
బ్దబోధానుకూలతాయాం ప్రత్యక్షం నామార్థవిషయతాయాం నిరవచ్ఛేదకతయాం తత్ర నామార్థవిషయతాయాం అవచ్ఛేదకతయాం త
చ్ఛాబ్దబోధనిరూపితకారణతావచ్ఛేదకీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకతావచ్ఛేదకత్వస్య నామార్థయోః తత్ర తత్త్వేన అతత్త్వస్య త
త్రావృత్తేర్నతన్నిష్ఠనామార్థవృత్తితావిరూపకత్వమితి తత్రాతివ్యాప్తిర్నవకాశః॥ యదిచ తాదృశకారణతాశ్రయీభూత
యద్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠనామార్థవృత్తితాని రూపకత్వం తాదృశకారణతాశ్రయీభూతతద్జ్ఞానీయవిషయ
తానిరూపకావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమితి తదా పదవృత్తిదశాసహకారణమాత్రస్య శక్తం॥ అన్యథా నామార్థవిషయకత్వాభావాదవిషయ
మిత్యుచ్యతే

కచ్ఛిన్నసమవాయతాదృశప్రకారతాశ్రయీభూతతద్ధర్మ్యవిషయితానిరూపకవణానత్వనిష్ఠసాంసర్గికవృత్తితావనిరూప
కత్వస్య తాదృశసాంసర్గికవృత్తిసముదాయత్వేన తత్త్వేప తాదృశచ్ఛిన్నధర్మ్యవిషయితానిరూపకవణానత్వవ్యాపకత్వసాంవ్యా
౬ తైకాంవ్యాప్త్యాపత్తేః। వ్యాపకత్వశరీరప్రవిష్టవిషయితాయాం పచ్ఛేదకాసంబంధలేకారణతావచ్ఛేదకీభూత తాదృశచ్ఛిన్నధర్మ్యవి
షయితానిరూపకవణానత్వవ్యాపకత్వస్య తత్రసత్త్వేనకాంవ్యాప్తేః॥ నచ తాదృశప్రకారతాశ్రయీభూత తయదద్ధర్మ్యవిష
యితానిరూపకవణానత్వవ్యాపకత్వతాదృశప్రకారతాశ్రయీభూత తత్తద్ధర్మ్యవిషయితానిరూపకవణానత్వనిష్ఠసాంసర్గికవృత్తి
తావనిరూపకత్వం వాచ్యం॥ సాంసర్గికవిషయతాశ్రయీభూతధర్మ్యవిషయకచ్ఛిన్నసమవాయతాదృశవ్యాపకత్వస్య తాదృశత్వనిరూపకత్వస్య
చతత్ప్రవేశే సాంసర్గికవిషయతాత్పర్యతే సాంసర్గికమాత్రవిషయకచ్ఛిన్నసమవాయతాదృశవ్యాపకత్వస్య తాదృశనిరూపకత్వస్య తస్య
గాతివ్యాప్త్యభావేఽపి తత్వవచ్ఛేదకాసంబంధేన తదభావస్య సమవాయదర్శనప్రవేశేనకారణాత్॥ ఏవం తత్తద్ధర్మ్యవిషయితానిరూపకవణానత్వని
ష్ఠసాంసర్గికవృత్తితావనిరూపకత్వస్య తత్తద్ధర్మ్యవిషయితానిరూపకవణానత్వవ్యాపకత్వసముదాయత్వం తత్సమత్వం॥ తథాచాయంభావః॥
సాంసర్గికతాంతరమాత్రవిషయకచ్ఛిన్నసమవాయతత్సాంసర్గికవృత్తిసముదాయత్వస్య తాదృశతావత్॥ తత్సాంసర్గికమాత్రవిషయకచ్ఛిన్నసమ
వాయతత్సాంసర్గికత్వసాంసర్గిక తాదృశత్వం సామానాధికరణ్యసత్త్వే తత్సాంసర్గికమతే విధేయతానాదానం భవతి మంతవ్యం॥ యత్కించిద్ధర్మసమ
వాయతాదృశవ్యాపకత్వం తదర్థ యత్కించిద్ధర్మసమవాయతాదృశనిరూపకత్వం వాచ్యమిత్యర్థః తాదృశసముదాయత్వనిర్వచనాద్వ్యాప్తేః॥ సాం

యన్మాత్రవిషయకజ్ఞానసామగ్ర్యాం తాదృశవ్యాపకత్వగ్రాహ్యాంశవిషయకజ్ఞానసామగ్ర్యాం తాదృశానుపూర్వకత్వం వాచ్యమిత్యుక్తౌ
తాదృశసామగ్ర్యా ఇతి వాచ్యత్వాత్ ॥ (నాపి) యన్మాత్రవిషయకజ్ఞానసామగ్ర్యాం తాదృశవ్యాపకత్వగ్రాహ్యాంశవిషయకజ్ఞానసామగ్ర్యాం తాదృశా
నిరూపకత్వస్య తత్ర తావత్ తత్సాదృశజ్ఞానయోరభేదసాధ్యవత్త్వే వహ్నిమద్ధ్రదానుసరణమావశ్యకమిత్యభిప్రాయః ॥ ఇత్థం చ
సామానాధికరణ్యసత్తాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వఘటకత్వేన లక్షణే ఇతి దిక్ ॥ అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణవచ్ఛేదకత్వసాధ్యత్వ
మానసికతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వమితి తాదృశానుపూర్వీకత్వం సాధ్యతే ॥
అథవా తాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిష్ఠయత్వమనియతకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిద్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకత్వం
త్వవ్యాపకసముదాయత్వస్య తదేశసంబంధేనైకదేశవృత్తిసముదాయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావృత్తిత్వం తద్వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్న
తత్త్వేన వంద్యత్వాదిగ్రంథానందర్భవిరోధ ఇతి ॥ తత్ర తాదృశనిష్ఠత్వం తద్వ్యాపకకారణతావచ్ఛేదకత్వం తాదృశానుపూర్వీయాం త్వత్త్వవిశిష్ట
నిగమనోత్తరత్వవిశిష్టఘటవద్భూతలమితి వాక్యత్వవిశిష్టైకదేశవ్యాపకానుపూర్వీ తావచ్ఛేదకతా నిరూపకకారణతావచ్ఛేదకత్వం తాదృశ
నిగమనోత్తరత్వవిశిష్టఘటవద్భూతలమితి వాక్యత్వవిశిష్టజ్ఞానత్వేన తత్ర తాదృశనిష్ఠయత్వం తదవచ్ఛేదకత్వం వ్యాప్యత్వం తాదృశ
యత్కించిద్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకసముదాయత్వస్య ఘటవద్భూతలమితి వాక్యఘటకత్వం తదనుకూలత్వేన తత్ర యన్మాత్రవృత్తిసము
దాయత్వసత్త్వేన తాదృశసముదాయత్వావ్యాపకతయా వ్యాప్తితో నిష్ఠయత్వం వ్యాపకత్వం కారణతాయాం విశేషణం ॥ తథా చ యన్మా
త్రవిషయకజ్ఞానే తాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిష్ఠయత్వం తత్ర తాదృశకారణతాయాం భావనా వ్యాప్తిః ॥ కారణతాయాం తాదృశ

ఇన్ద్రియత్వవ్యాపకత్వమాత్రే ఇతి చేత్ ప్రతిచక్షుస్త్వేరింతు తద్విశిష్టశ్రోత్రవగాహి బుద్ధితావచ్ఛిన్నకార్యతాశ్రయంవ్యక్తేః యాం కారణ
౨ తాతస్యాంవ్యాప్యయాఽనంతర్గతత్వప్రతి చక్షుస్త్వరింతు విషయకచాక్షుషే నాన్ధకారణతయా తదవస్థప్రతిచక్షుత్వరంహేతుః ఇతి చక్షుర్నైతాదృశ ఇన్ద్రియమ
న్యాయమాత్రవిషయకత్వోపచత్త్వే తద్వ్యాపకతయా తాదృశ ఇన్ద్రియత్వవ్యాపక కారణతావచ్ఛేదక విషయితా ఇత్యంపదక వర్ణత్వ
వ్యాప్యయాఽనంతర్గతత్వప్రతి చక్షుర్హేతువాక్యఘటక వర్ణోపదానాపి తత్ తత్తత్త్ర వ్యాప్యయమాత్ర వృత్తిసముదాయతాం ప్రాప్తే నాం వ్యా
ప్తి రతః కారణతాంయాం తద్వ్యాప్యత్వం॥ తథా చ వ్యాప్యయాఽనంతర్గత తాదృశ వ్యాప్య విషయక చాక్షుష కారణతాయాం న్యూనవృత్తిత్వేన తత్ర తాదృ
శ ఇన్ద్రియత్వ తావచ్ఛాస్త్రావ్యాప్తిః॥ అత్ర విచారయన్తి॥ తాదృశ యత్కించిద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వమ్ ఏక దేశేనాన్ధకారణయాం తావతాం వ
నైక దేశవృత్తిసముదాయవారణం॥ నచ వ్యాప్య ఘటక తాదృశ వర్ణత్వవ్యాపకత్వ ఇతి చాన్నైష దోష ఇతి వాచ్యం॥ తథాపి
తద్విశిష్టాంశ వ్యాప్యయాంతాదృశ। తాదృశ సకలవర్ణత్వావచ్ఛేదక తాప్రసిద్ధేః॥ నచ తాదృశ సకల వర్ణత్వవ్యాపకత్వం ప్రత్యేక వర్ణసమా
దాయవ్యాప్యమితి వాచ్యం॥ స్వరవాక్య॥ నచ తాదృశ యత్కించిద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వం తాదృశ యత్కించిద్వర్ణత్వస్య సమానాధికరణ
త్వమేవ తమోఽతితావ్యాప్తి సమర్థత్వం వాచ్యం॥ లాఘవాత్॥ ఏక దేశే మోదానీ ఇతి వ్యాప్తి వారణాయ విశేషణవత్త్వం నార్థక్యం॥ తథా
న పి వంశ తాదృగ్గ్రంథ సంబంధనియోగ ఇతి వాచ్యం॥ తథాపి వ్యాప్యయాంతర్గత ప్రతి చక్షుర్ణాదిసముదాయనీతి వ్యాప్తిః॥ నచ ప్రతిచక్షుర్వ్యాపకత్వమ
త్ర ఏతద్విశిష్టత్వేన తదవ్యాప్తిరేవ న సంభవ ఇత్యత్ర సమనత్వరూపం సమ్పూర్ణప్రకారక ఇన్ద్రియత్వసమనైయత్యం కారణతాయాం వాచ్యం। త
థాచ నతత్రాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తథాపి వ్యాప్యయాంతర్గత ప్రతి చక్షురాది సముదాయమోఽతితావ్యాప్తి ప్రతి చక్షురాది పంచకాంభయగత

ముదాయత్వమాదాయ తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నేతి వాచ్యం। తాదృశవిషయతానిరూపకజ్ఞానీయతానుపూర్వీకత్వసముదాయఘటక
వర్ణగతత్వస్యాపి తత్సమానాధికరణస్య తాదృశసముదాయత్వేన తావత్ప్రతియోగ్యధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకప్రతియోగ్యాదావపి తో
త్తరత్వశూన్యాదిరూపతావదివృత్తితాదశానుపూర్వీప్రకారకత్వస్య తాదృశనిష్ఠవిశేషణతావచ్ఛేదక ఇతి వాచ్యం॥ తథాపి కార్యకర
ంశగతదిత్వసముదాయత్వావచ్ఛిన్నేతి వాచ్యం। తాదృశసముదాయత్వస్య నిరూపకరూపకత్వాంశే తావత్। తదావచ్ఛిన్నాయ తాదృశవిష
యతానిరూపకవర్ణనిష్ఠత్వసమత్వేన మనైత్యం వివక్షణీయం। తథా చ తద్ఘటకానుపూర్వీకవిశిష్టత్వే నిష్ఠానుపూర్వీకంబుద్ధితావచ్ఛేదకానా
యనతానిరూపితతాదృశనిష్ఠయత్వేన మనియతకారణతావచ్ఛేదకయత్తింబద్ధానవిషయతానిరూపకవర్ణనిష్ఠత్వసమత్వేనాపి క్వైకరణ్య
యనిష్ఠేనమైయన్సంగ తాదృశసముదాయత్వస్యతి నత్రాతి వాచ్యం॥ తథాత్వే తాదృశానుపూర్వీకత్వనిష్ఠధర్మితయా విశేష్య
దత్త్వైయనుకూలేనైవ తాదృశసముదాయదిస్పందసద్ధతి ఇతి। నన్వాయదస్యాం తృతీయసముదాయస్య లక్షణతాపత్తిః విశేషణదళస్యవ
ప్రకారకత్వం తతరో నవరకారత్వైవ దోష ఇతి వాచ్యం। తస్య లక్షణతాయాః కి నా [illegible] పర్యాప్తయపగమాత్। విశేషణదళే ప్రపత్త్యతస్య పరిష్కారాంతరం
విధాయ దోషవారణాపేక్షయా విధ్యమానస్య విశేషణదళస్య వపరిష్కారం కృతాం తద్దోషవారణస్యైవ తావత్। ఉభయానన్యపి తో త్తర
త్వశరీరగురుతయా నయన్నేపి తత్వం పరిత్యజ్యోత్తరత్వమాత్రం నివేశితం। నను నానానార్యయాం వగనత్వత్వాదిసముదాయవతి వాచ్యప్తిః॥
ప్రతియోగ్యాత్తరప్రతియోగ్య రత్వశూన్యత్వేన తావదివృత్తానుపూర్వీప్రకారకనిష్ఠయత్వస్యనిశేషయ తావత్। నానానార్యయాం తద్గత
ప్రతియోగ్యాదివృత్త్యానుపూర్వీకత్వా తావత్వాత్। తథా చ విధాయ హ్యమానవరణావద్భిన్నమానకృత ఇత్యాదిసంయోగాదారణాత్ ఇతి వాచ్యప్తిః।
తాదృశసముదాయత్వేన ప్రతియోగ్యాత్తరత్వవిశిష్టప్రతియోగ్యత్తరత్వశూన్యత్వద్ధతయా ప్రతియోగ్యాం నుపూర్వీప్రకారకనిష్ఠయత్వేనమర

ఈశ్వరం॥
న్యాయ॥

శ్లో।౫౪ ౭।

ంయతాయాం తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టత్వేన శైత్యావగాహిబుద్ధి తాదవచ్ఛిన్నకార్యతా నిరూపితా కారణతా తదవచ్ఛేదకతయా శబ్దాదిద్రవ్యవిషయ
తానిరూపకత్వ న్యాయత్వావచ్ఛేదకప్రతియోగిత్వాదిపంచవృత్తిత్వసమ్బన్ధేన తాదృశతదాకారసాదృశతాదృశసకలాన్యతమత్వేన వ్యాప్యత్వం విశేషాభావకత్వే
విశేషణవిశిష్టవైయ్యర్థ్యమితి। విశేషణాపరిష్కారే లక్షణాయోగపత్తేః విశేషణవిధేయం ప్రకృత్యపునఃపరిష్కారే తదాకారలక్షణాదితాదృశావచ్ఛిన్నత్వే తదభావతతా
దృశసముదాయత్వేతాదృశసకలాన్యతమత్వేన వ్యాప్యత్వసాధ్యసాధ్యయోరితివాచ్యం తద్వ్యాప్తివ్యాపకత్వమితి వాచ్యం। తాదృశవిషయితానిరూపకశాబ్దత్వా
ప్రయోజకశబ్దస్మృతికరణాన్యతమత్వేన తాదృశవిషయితానిరూపకసకలాన్యతమత్వేన వ్యాప్యత్వం వివక్షితం తాదృశ(తాదృశ)సముదాయత్వే
తాదృశసకలాన్యతమత్వేన వ్యాప్యత్వాభావాత్। తథాచ తాదృశైకవిశేషణవిశేష్యభావే తదనన్యత్వేనానుపపత్తిరితి విశేషణవిశేష్యభావేన వ్యాప్యత్వమితి
దిసందర్భవిరోధ ఇతి। వస్తుతస్తు అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టనిరూపకత్వమిత్యాదిగ్రంథసందర్భవిరోధః। నచ తాదృశసంబంధ
త్వేనత్వవిశిష్టనిరూపకత్వసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావప్రతియోగితాకావచ్ఛేదకత్వవ్యాప్యసంబంధావచ్ఛిన్నత్వప్రకారకత్వదేశ
సాధారణతయా తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ విశేషణవిశేష్యభావసంబంధేన వ్యాప్యత్వమిత్యాదిగ్రంథసందర్భవిరోధో నేతి వాచ్యం। యత్రసామా
నాధికరణ్యసంబంధేన తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టతాదృశసకలాన్యతమత్వాభావకత్వమనన్వయితేతి తాదృశాభావప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకత్వం తత్సంబంధేన తారణాయ తాదృశసకలాన్యతమత్వతాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టత్వం। ఏకదేశవారణాయ వ్యాప్యత్వ
సంబంధేన తద్వారణాయ తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం। తథాచ విశేషణవిశేష్యభావసంబంధేనేతి। పూర్వోక్తత్వసాధ్యసంబంధవ్యాప్య
న వస్తుమశక్యత్వాత్। తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మాంతవిశిష్టనిరూపకత్వాసాధ్యానుపూర్వీనిరూపకవ్యాప్తత్వసముదాయత
దభావాత్। ప్రతియోగినిరూపకతాయాం తత్ర తత్సంబంధప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా నామసాధ్యపర్యాప్తసముదాయత్వాదృశవిశి

ష్టే ఽగమనే తత్ప్రకారతాయాం భాసమానతావచ్ఛేదకతాంశే తాదృశవిశిష్టస్య సంబంధస్య ఘటకతాయాం । న చైవమపి యత్ర ధూమ
నాం వహ్నిప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం । విశిష్టాసంబంధస్య గమనే ఏవ విశిష్టాం తత్తత్ప్రతియోగిత్వాదిపంచకపర్యాప్తసముదాయత్వేన తత్తన్ము
దాయత్వావగాహిత్వాదేవ నను తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నత్వం వ్యాప్యత్వధర్మావచ్ఛిన్నత్వం తత్తత్సమనియతత్వం చేత్ । యద్యపి తాదృశ
నాం తేషాం । అపితు ప్రతియోగిత్వానుయోగిత్వాదీనాం యత్ర యత్ర గమనే తత్తత్సంబంధత్వేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేదప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వమాత్రం ప్రతియోగిత్వాదిసముదాయే తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నతావత్ సంభవః । నను
తాదృశసంబంధస్య సముదాయః । ఏతదభిప్రాయేణైవ నను ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాసంబంధేన
తిత్వం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వసంబంధవిశిష్టస్య తథాపి తాదృశభేదప్రతియో
గితావచ్ఛేదకత్వం నానావ్యక్తిప్రతియోగిత్వాదిసముదాయత్వాత్ । విశిష్టస్య తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేద
కత్వేన తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకప్రతియోగిత్వావచ్ఛేదకత్వం వక్తవ్యం । తేనాపి వ్యా
ప్తిరితి వాచ్యం । తథాపి ప్రకృతసాధ్యఘటకప్రతియోగిత్వాదీనాం నానాసాధ్యఘటకానామేవ వ్యాప్యఘటకసముదాయత్వాత్ । న చ తాదృశభేదా
ప్రసిద్ధిః తాదృశసమవాయావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం । ప్రకృతసాధ్యఘటకప్రతియోగిత్వాదిత్రయసాధ్యఘటకావచ్ఛేదకసముదాయత్వాత్ ।
తి వ్యాప్తిః । న చ తాదృశభేదసముదాయత్వేన అవచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం । తథాపి ప్రకృతసాధ్యఘటప్రతియోగిత్వాదిచతుష్టయసాధ్యానాం తత్ర
త్రిత్వాదిసముదాయత్వాత్ ॥ తదావశ్యకత్వాయ ప్రతియోగిత్వాదీనాం విశిష్టాభావస్య న తథా వ్యాప్తిః తత్ర ఏవ వ్యాప్యత్వసా
మాన్యః । తథాచ ప్రతియోగిత్వాద్యవచ్ఛేదకత్వం విశిష్టతదభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన తత్తత్సంబంధానాం

పూర్వోక్తప్రతిబన్ధాదిఘటితకార్యతావచ్ఛేదకావయవేన తావద్వ్యాప్తిః। నహి తాదృశఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య కార్యతావచ్ఛేదకఘటకావయవే
ష్వనవచ్ఛేదకత్వాత్। తద్ధి తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య కార్యయఘటకే ష్వవ్యాప్తిః। తతావచ్ఛిన్నవ్యక్తిభేదేన కార్యయఘటకానాం తదవచ్ఛేదకార్య
దిభేదే కార్యయభేదస్య ప్రకారాన్తరత్వం నిష్ఫలమితి వాచ్యం। తద్ధి మాంసవస్తుత్వప్రకారకే తద్ధి మాంసవత్త్వం నాస్తీతి తద్ధి మాంసవత్త్వే హేతుకప్రశ్నే తత్తద్వ్యక్తిమాంసానుపూ
ర్వికాకార్యయాణాం తత్తత్కార్యతా। అతఏవ సామాన్యాదిభేదే తుల్యత్వం॥ తథాచ తద్విశేషితత్వప్రకారకే తత్తద్ధర్మే తద్విశేష కార్యయవిశేష్యతాయాం సామాన్యధర్మ
కప్రతిబన్ధాదికల్పనా వ్యర్థం। అనుపపత్తికార్యతావచ్ఛేదకప్రతిబన్ధాదివ్యక్తితత్ప్రకారకే తత్తద్ధర్మప్రతిబన్ధాదివ్యక్తిభేదేన కార్యతావచ్ఛేదకమితి యోగ్యతా। తథా
చ తత్ప్రకారకే తత్తద్ధర్మే న తత్కార్యయత్వమనుగతమిత్యాశయేనైవముక్తం। ఏవం కార్యయస్య తత్ప్రతిబన్ధాదివంచకత్వే కథమనుగతివాచ్యత్వం వారణాయ। తత్ప్రమాణాయ
ఘటకప్రతిబన్ధః। ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవహ్నిమత్తోత్తరకాలీనత్వమనుత్తరకాలీనత్వం దాహకారణాభావాత్ తత్వ విశిష్టే ఇత్యనుమానావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక
త్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తత్ప్రతిబన్ధకయోగ్యతావచ్ఛేదకం। తత్ప్రమాణాయఘటకే హేతుత్వస్య వహ్నివ్యాపకవృత్తిత్వప్రతిబన్ధకం। స్వాశ్రయానాశ్రయ
వహ్నిమత్తోత్తరత్వవిశిష్టం యత్తద్ధేతుత్వముత్తరకాలీనదాహకారణాభావత్వ విశిష్టే ఇత్యనుమానప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తద్ఘటకే హేతుతావచ్ఛేదకతా
యా। ఏవం తద్ఘటకే దాహకారణాభావ దాహకారణవహ్నితత్పూర్వవృత్తిత్వద్వయవహ్నిత్వపూర్వవృత్తిప్రతిబన్ధకత్వస్వాశ్రయత్వం చౌర్యం। ఏవ
మనన్తకాలావచ్ఛిన్నకార్యయత్వంచౌర్యం। నచ తథావిధే కల్పనే ఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తత్త్వం చార్యం। నానాకార్యతావచ్ఛేదకప్రతిబన్ధక
కారణాభావోద్భవకతాదాత్మ్యలక్షణం కల్పనం। తాదృశాభావకనకతాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావ్యాపకత్వానుపపత్తిరితి వా
చ్యం। తద్ఘటకే భూతప్రతిబన్ధకాన్తర్భావం తథావిధే కచ్చిత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వకార్యయసతాం। అతఏవ యత్కిఞ్చిన్న్యాయవృత్తి తథావిధేకచ

దప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తద్ధర్మస్య తత్వసమత్వాపి హేయం। అభావానుపూర్వీకత్వప్రతీత్యాదివిషయత్వసముదాయస్య నానావ్యాపిత్వం తత్ర తత్ప్రతి
త్యాదివిషయత్వసముదాయవృత్తిద్విత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదస్యాపి తథాత్వాదిత్యేకైకస్య తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశసము
దాయవిషయత్వేనాతివ్యాప్తిః స్వరూపత్వేప తాదృశ్యే। అథవా అన్యవ్యాప్యస్య తథాత్వాదిత్యేకైకధర్మప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య యత్ర తద్వ్యత్వం తత్త్వమిత్య
పి పేయం। స్వభావాదృశ్యోపస్థితౌ తత్రావిశిష్టస్య స్వరూపసంబంధేన తత్ర అవచ్ఛేదకతాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమితి నాస్య
నుపపత్తిరితి వాచ్యం। అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిస్వరూపతాదృశావచ్ఛేదకతాకయోర్నిరూపకతాయా విశిష్టత్వాత్ సత్త్వాదేకైకదేశే। తదాపత్తిర్భావేవి
శేషణవిశిష్టస్య యత్ర తాదృశ్యసాధారణ్యే। ఇత్థం చ నైవం చేత్తాద్య గ్రంథసందర్భవిరోధ ఇతి। స్వభావస్యాపి వృత్తి ధర్మాంశేన సత్త్వం ప్రతియోగితాయాం
భేదయమితి వాచ్యం। తథాత్వే స్వరూపసంబంధేనాపి వ్యాప్యత్వవృత్తి తయా తాదృశాపత్తిస్వరూపత్వవిశిష్టే స్వరూపసంబంధప్రతియోగితాకాభా
వస్యాప్యత్వాభావేన సాధనం భవేయం తాదృ। స్వరూపసంబంధేన తత్వమితి చేన్న స్వరూపతాదృశానుపూర్వీకత్వవిశేషణావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాం విశేషణమితి వాచ్యం।
౧౦ తథాపి నానావ్యాప్యయోః తత్ర తత్ప్రతీత్యా విశిష్టే స్వరూపసంబంధే త్రైశిష్ట్యముపతామే పూర్వీకత్వప్రతీత్యాదిసముదాయే విషయప్రతీత్యాయాం సు
నిశేషతాదృశప్రతీత్యాద్యుత్తరత్వే యానుపూర్వీకత్వవిశిష్టావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశసముదాయేనాతివ్యాప్తిః॥
త్రైశిష్ట్యముపాదాయ విషయత్వసముదాయత్వం సముదాయత్వం సముదాయబోధకం। స్వప్రతీత్యాదివ్యాపకత్వే తత్త్వరూపాసు పూర్వీకత్వవిశేషాత్తిరిక్త
స్వవృత్తిత్వప్రతియోగితాయాం భేదయం। తాదృశానుపూర్వ్యాతిరిక్తప్రతీత్యాదావచ్ఛిన్నత్వే స్వప్రతియోగితాయాం స్వరూపసంబంధేనావచ్ఛిన్నత్వాపత్తి సాధనం
భవేత్। స్వప్రతియోగితాయాం తాదృశానుపూర్వీకత్వవిశేషాతిరిక్తతాదృశానుపూర్వీకత్వవిశేషేణావచ్ఛిన్నత్వం భేదయం। నానావ్యాప్తం తత్ర తత్ప్రతీత్యా

విసముదాయోతివ్యాప్తిః। తద్ఘటకనిరూపితప్రతియోగితాంశాన్యూనవృత్తిత్వ తాదాత్మ్యసంబంధేన। తాదృశఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిశిష్ట
నిరుక్తపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య నిరూపకావిశిష్టాంతతాయాః। తథాచ ప్రతియోగిపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టనిరూపితావచ్ఛిన్నఘటప్రతియోగితావచ్ఛేద
౭౦ కీభూతతాదృశపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకతాకత్వనిరూపకతాకత్వస్య తావచ్ఛిన్నసముదాయే తత్సముదాయత్వం తత్త్వమితి వాచ్యం। తేనేతి వ్యాప్తిరనేకాంశ
వః। నిరుక్తసముదాయేషు నిరుక్తపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకతాకత్వాభావాత్। తస్మాన్మాత్రగతసముదాయత్వపర్యాప్తిప్రతియోగిత్వసంబంధావచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకత్వ
సమన్వయపర్యాప్తిసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనిరూపకత్వేన నయసంతం। అపర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకతాకత్వానాత్మకత్వాదికపర్యాప్తిసంబంధావచ్ఛిన్నతాకత్వమితి। తథా
చైకత్రద్వయం ఇతి ప్రసంగాభావాత్ నవిశేషణపదయోః వైయర్థ్యం నచ తాదృశసంబంధసంబంధావచ్ఛిన్న ఇతి నను తద్ఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక
సంబంధానాం వచ్ఛేదకానాం అనుగమకానాం చ తేషాం ఉపాయానాం కిమితి చేత్ తదనుసరణే తాదృశసంబంధసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాదితి। ప్రతియోగ్యపర్యాప్త్యనుయో
గితాకత్వవిశిష్టనిరూపకతావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వవిశిష్టనిరుక్తసముదాయోతివ్యాప్తిరభావేనానుభవసిద్ధ
పర్యాప్తేః తాదృశస్య తత్పరిష్కారే ప్రయోజనాభావాత్ దిశా వ్యాప్తివారణాయ విశేషణదళసార్థక్యాదితి పరస్పరసంబంధేయం। ప్రతి
ఘటాదిఘటపటసంయోగానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్ద్రవ్యత్వం ప్రతియోగితాకఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే తత్ప్రతియోగిత్వం పర్యాప్త్యనుయో
గితాకఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్ద్రవ్యత్వం ప్రతియోగితాకఘటానుయోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వసమవాయసత్త్వమితి। తత్ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకవత్త్వం నానుయోగితాకఘటప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసముదాయత్వాదిధర్మవత్త్వం ప్రసంగసత్త్వాత్ సమవాయసత్త్వవిశేషణదళస్య సమవాయత్వమి
తిదూషణానాం ప్రతిపత్తవ్యం। అత్రేదం చింత్యం। అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసంబంధానామవచ్ఛేదకత్వవ్యాపకత్వప్రతియోగితావచ్ఛిన్నానుయోగిక ప్రతియోగిత్వ

విశిష్టప్రతియోగ్యుత్తరత్వవిశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకప్రతియోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతియోగితే ఏవేత్యేతత్ర తదభావలాభాదాహ
భవః। హేత్వాహేతుత్వవిశిష్టహేతుపూర్వత్వవిశిష్టప్రతియోగ్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదసముదాయ తత్రాపి లక్షణాన్వ తంతమోదత్వం। స్వప్రతియో
గిపంచకాన్యయోగికభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకానన్వయం పక్షత్వం। తాదృశభేదస్య తాదృశతావచ్ఛేదకభావః। ప్రతియోగ్యాదిపంచకాన్యయోగికభేదప్ర
వత్తమపి భేదఅవచ్ఛేదకం। అన్యథా ప్రతియోగ్యన్యయోగికభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక-భూత తాదృశవిశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభే
దాన్యయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుత్వేన తత్ర తత్ర వ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తథా చ ప్రతియోగ్యవిశిష్టప్రతియోగ్యుత్తరత్వవిశిష్టహేతుమత్తరత్వవిశి
ష్టోత్పాదాన్యతరావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదస్య ప్రతియోగ్యాదిపంచకాన్యయోగికభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తత్ర తదభావప్రయుక్తేః। పక్ష
తే తు ప్రతియోగ్యాదిపంచకాన్యయోగికభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక-భూత తాదృశవిశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదాన్యయోగితావచ్ఛే
దకత్వస్య తత్ర తత్రాపి తేన నాశంభవః। పచయత్ర శుద్ధస్య విశిష్టస్యాప్యతిప్రసక్తత్వం తత్ర విశిష్టధర్మస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం న వ్యాప్తే।
యథా శుణాక్కధర్మస్య తద్విశిష్టస్యాత్మాచ్ఛేదకతయా ప్రసక్తే శుద్ధస్య విశిష్టస్య తాదృశహేత్వాదాన్యతావత్ త్వసాధ్యకతిప్రసక్తతాదితి వాచ్యం। త
థాపి తాదృశనిరుపహేతూత్తరత్వవిశిష్టహేతుతావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదసముదాయ తాదృశహేతూత్తరత్వవిశిష్టశబ్దతావచ్ఛిన్నప్రతియోగి
తాకభేదసముదాయానాం తాదృశనిరుపహేతూత్తరత్వవిశిష్టప్రతియోగ్యాదిపంచకహేత్వాదాన్యసాధారణాన్యసముదాయతావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభే
దసముదాయానాం ఆశంభవస్య వస్తుతో తవ తావదేశ। తేన తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదక-సముదాయతావచ్ఛిన్నసముదాయత్వేన తత్త్వమిత్యుక్తావపి
నిరుపహేత్వితి ధ్యేయం। అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక-సాధారణావచ్ఛేదకతావత్సంసర్గకాలప్రతియోగితాఘటితావచ్ఛిన్నాన్యయోగితాక-ప్రతియోగ్యాదిభ

యు తావత్త్రింశత్ప్రతియోనితాంశ-షైదమందాయ తాదృశాంశయోని తాంశ-ప్రతిబన్ధిహి తూంభంయు తావత్త్రింశత్ప్రతియోని తాంశ-షైదమందాంయవా
వ్యాప్తిః(షచప్రతిబన్ధి తాదృశషైదప్రతియోని తా వచ్ఛెదకత్వసంబంధను గత్రయవృత్తితాం గకాంశాంశ(తదావరణాంయా వచ్ఛెదక తావత్యాప్తి భిన్నకాంక్ష కుతో
లాఘవమిత్థ(ఎవంప్రతిబన్ధదు వత్రింశాంతు యోని తాంశ-ఘటషైదప్రతియోని తాంశవచ్ఛెదక-త్వసంబంప్రతిబన్ధిహితుసముదాయ తెనతావత్త్వ తాంతి వ్యాప్తిః(
శచప్రతిబన్ధ ద్వాదశ వత్రింశాంసుయోని తాంశాయాం వంత్రెం షెదః ప్రతెళకం తత్రప్రతియోని తావచ్ఛెదక-యుద్యుత్తదంశత్వం నితెశ్చిన్యమితి వా-
చ్యం(తథాంశప్రతిబన్ధ తావదువత్రింశాంసుయోని తాంశ-ఘటిష యాంవ తావితెనిశలాఘవాంశవశాం శాంశనిచతవాబమతెప్రతిబన్ధ తావద్యవత్రింశాంసు
యోని తాంశ-షైదప్రతియోని తావచ్ఛెదకం యుద్వత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతియోని తాంశ-షైదాంసుయోని తావచ్ఛెదక-త్వసంబప్రతిబన్ధిహి తుసముదాయ
తెన తెనతదావరణాంయ తదావచ్ఛిన్న-మితివాచ్యం(అభిశకరణాం షెదాదిశకరణాం తావచ్ఛెదక-షెదెనాదిశకరణాం తాంయాం భిన్నతెవనమన్న తెప్ర
తిబన్ధ తావత్త్రింశాంసుయోని తాంశ-షైదప్రతియోని తాంశ-వచ్ఛెదకంయత్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోని తాంశ-షైదన్నినిరూపితప్రతిబన్ధతావద్యవత్రింశాంసు
యోని తాం తదవచ్ఛెదక త్వసంబవత్స్వంశకతావత్ఆత్రాంసుయోని తాంయాం తదవచ్ఛిన్నత్వంసనిరూపణంబంధనిశ్చయః(తథాంచ తాదృశషట తావ
వచ్ఛిన్నప్రతియోని తాంశ-షైదనిరూపి తాంయాం ప్రతిబన్ధ తావద్వవచ్ఛిన్నాసుయోని తాం తదవచ్ఛిన్నత్వసంబప్రతిబన్ధిహి సుసముదాంయ తెనతావ
న్నితి వ్యాప్తిః యుదిబాధికరణాంషెదవృదికరణాం తావచ్ఛెదక-షెదివసుయోని తెకెవశిష్ట-యుతెనసుయోని తాంయాం తదవచ్ఛిన్నత్వం తద్వ్యాప్య
ప్రకత్వం తథాంచప్రతిబన్ధ తావద్యవత్రింశాంసుయోని తాంశ-షైదప్రతియోని తావచ్ఛెదకం యుద్ధుటత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతియోని తాంశ-ప్రతియోని
తాంశ-షైదనిరూపి తాంప్రతిబన్ధ తెవచాంశుకాం తాదృశసముదాయ తావత్త్రింశాంసుయోని తాంబ తదవచ్ఛెదకత్వసంబ తత్రసతావదతి వ్యాప్తిః

ఇతి। భవన్మతేఽపి ఘటే ఘటీయాంశత్వే విశేషణతాయాం వక్తుమశక్యత్వాత్। తదా ప్రాగ్వృత్తేర్ఘటే నిరూపితాంశాం ప్రతిబధ్యతావదవిశిష్టాంశు యోగితా త
దవచ్ఛేదకత్వాత్ ప్రతిబధ్యతావదవిశిష్టఘటత్వాద్యయోగితా తదవచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం। విశిష్టఘటాధికరణతాయాం తత్ర ఘటభానాన్నేతి వాచ్య
త్వాదితి దిక్। తత్తదిత్యాద్యర్థకవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాశ్రయపదార్థః। తథాచ నావచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతా
దృశబోధకతానిరూపితజ్ఞానీయనావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వం తత్త్వమితి ఫలితోఽర్థః। అత్ర నావచ్ఛేదకత్వం తత్ర
తాదృశశాబ్ద ~~[illegible]~~ త్వస్యాపి నావచ్ఛేదకతా బోధకతానిరూపితబోధకతాయా అభిప్రాయేణ తథా వక్తుమశక్యత్వవిషయకత్వపర్యాప్తతద్భాన
చ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతాసముదాయతావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానతావచ్ఛిన్నబోధకతాయాః ప్రతిబధ్యతావిషయకశాబ్దత్వావ
చ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితత్వేనావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ తదవచ్ఛేదకభూతో నావచ్ఛేదకతాదివిషయతావిశిష్టతాదృశబోధకతాశ్రయత్వ
నిరూపితాదృశసముదాయవ్యావృత్త్యర్థం తాదృశావచ్ఛేదకభూతసముదాయవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్యోపలక్షణతాపత్తేరితి వ్యా
ప్తేః। పర్యవసితే ప్రతిబధ్యతావిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛేదకతాశ్రయబోధకతానిరూపితబోధకతానవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశబో
ధకతానిరూపితప్రకారతాభానానువృత్తేః। విశేష్యబోధకతాప్రవిశిష్టతాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛేదకతాశ్రయత్వేన ధూమాదనేకా
న్తో పర్వతో వహ్నిమాన్ ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞావాక్యే ధూమాదిత్యాదిభాగే ఇతి వ్యాప్తేః। ప్రతిబధ్యతావిషయకశాబ్దత్వవ్యాప్త్యవచ్ఛేదకతా బోధకతా
నిరూపితబోధకతానవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశబోధకతాశ్రయత్వం జ్ఞానసంసర్గేణ తద్విశిష్టత్వాత్ ప్రతిబధ్యతావిషయకశాబ్దత్వాద్యుపలక్షణం
త్వర్థకవిషయకశాబ్దతావచ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితబోధకతాతదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమస్త్విత్యత్ర ఇతి। తద్వా

ఆర్యస॥
నాటక

శాం|ఖ|౧౩|

ప్రతిబన్ధకనిష్ఠయుక్తాంబ్రత్వప్రకారకప్రత్యక్షవృత్తిదర్శితాంశప్రకారితాం ? శబ్దితతాదృశప్రతిబన్ధకతాశూన్యత్వత్ద్వితీయప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయితాం?
శూన్యకత్వేనానుమానాదాయత్వనవ్యతత్త్వావాదినోక్తివాక్యత్వః ప్రతివిశేషవచ్ఛేదకప్రవిష్టప్రతిబన్ధకతాసత్తాకత్వాజ్ఞత్వే తత్ప్రయోజనత్వ ? తావచ్ఛేదకత్వ
౧౭ నతిప్రసంగాదితివాచ్యం । తథాహి విశేషణాంశప్రయుక్తకార్యకారిత్వః వస్తుతస్తు తథాపి యత్ప్రతిబన్ధకనిష్ఠయుక్తాఙ్గత్వప్రకారకప్రత్యక్షవచ్ఛేదకతా
శబ్దప్రతితాయాం ప్రతి తద్వృత్తవిషయకజ్ఞానత్వప్రకారకప్రత్యక్షవచ్ఛేదకతాకం ప్రతిబన్ధకతాం తద్వత్యవమప్రతి తదుత్పన్నానుమత్యతాదృశాప్రతిబన్ధకతా ? రూ
పితాయాం ప్రతిబన్ధకతాం ప్రతిబన్ధకజ్ఞానతావచ్ఛిన్నహేతుజ్ఞానతావచ్ఛిన్నరూపితాదృశ్యేతి తాదృశప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదికా నానావిషయితేతి తత్రాతివ్యా
ప్తివారకాణాం విశేషణానాం వైయర్థ్యమితి చేదయం । యత్రేదం తత్త్వేనావచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టప్రతిబన్ధకతాశూన్యత్వం జ్ఞానే విశేషణం తదా త
త్రతాదృశవిషయితాశూన్యత్వాదివిశేషణవైయర్థ్యం తాదృశవిషయితావిశిష్టతాదృశప్రతిబన్ధకతాపర్యవసానం తథా విశేషణానాం వైయర్థ్యం । విప్రయోజకతాప్రకారక
శబ్దనిష్ఠప్రకారజ్ఞానప్రతితాదృశవిషయితావిశిష్టతాదృశప్రతిబన్ధకతాయాం । ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వవ్యాప్తిరితి నాన్యథాశం తద్వైయర్థ్యమితి వాచ్యం॥ యదివేత్యా
దిగ్రన్థాను రోధేనావచ్ఛేదకవిషయితాయాం తాదృశప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వవిశేషణాన్తావచ్ఛేదకతాదృశప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయ
తాశూన్యత్వాదు । నాజ్ఞానేన తత్రాతివ్యాప్తితాదృశజ్ఞానయదివేత్యాదిగ్రన్థస్యాయం భావః విశేషణదళస్య ప్రయోజనం । తథాహి
నావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వేన స్వరూపసంబన్ధరూపవైశిష్ట్యం ప్రవిష్టం । ప్రకారతావచ్ఛేదకవిషయితాయాం తాదృశావచ్ఛేదక
ప్రయోజకతయా । వచ్ఛేదకత్వే ప్రవనపదాదావతివ్యాప్తిస్తాదృశజ్ఞానం । అతఏవ నిరుక్తపవృత్తిత్వం । పవనత్వప్రకారావచ్ఛిన్నవిషయితాయాం ।
నిరుక్తవృత్తిత్వా యనిరుక్తవృత్తిత్వం॥ అత్ర పవనత్వపదతావచ్ఛిన్నవిషయితాయాం । నిరుక్తవృత్తిత్వేనావచ్ఛేదకత్వేతాదృశ

షయితా విశిష్టతాదృశఘనక-తాయాః ప్రతిబన్ధకత్వే । భావాత్ । నహి వహ్నిదశ-త్వం స్వరూపసంబంధ ఏవ । తత్ప్రఘటకానామేవ నిష్క్రియత్వేప
వనతపదమాత్రవిషయక-త్వే నిర్విషయవిషయితాయాం స్వదఘటక-తావత్త్వాదృశఘనక-తాశ్రయవృత్తి తదివిషయితాయా ఏవ తద్ఘటక-
త్వాదితి తాత్పర్యం । తథాచ తద్ధూమాదాలోక-వాన్పర్వత ఇత్యాదిమాన్ స్వరూపమాదిత్యాదినయదానాం ఇతి తాత్పర్యేః । హేతువిషయితాయాం
త్వఘటక-తావత్త్వదృశవృత్తి తావద్దృత్యాదృశనముదాయత్వే విశేష్యదళే నత్వవ్యాపకనయోపాదితావత్ । నచ ప్రతిబన్ధవిషయితా
సంతేః సాతి హేతువిషయితానిరూపకహేతుపదస్య ప్రతిబన్ధఘటక-తయా తదివిషయితాయా నప్రతిబన్ధవిషయితా ఘటక-త్వమితి వాచ్యం ।
తాదృశహేతోః తాదృశప్రతిబన్ధఘటక-త్వస్యైవ దుర్వచత్వాత్ । తత్రఘటక-త్వం జ్ఞానవిషయకప్రతీతౌ విషయతత్త్వతత్ప్రతిబన్ధవిషయ
తానావశ్యక విషయితాకత్వం నానాదళః ప్రతిబన్ధఘటక-త్వమేకదేశస్యాసంభవాత్ । వహ్నిమత్త్వదళపర్వతపదాది విషయకప్రతిబన్ధవిషయతైవ
నపర్వతపదప్రాప్తరత్వవిశిష్టవహ్నిమత్త్వదత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకానాం సంభవాత్ । విశేష్యవృత్తి విశేష్యాంశేవిషయా
నిష్ఠానాం పర్వతపదసమానాధికరణత్వయోః ప్రతిబన్ధవిషయతాసామానాధికరణ్యప్రతీతిపర్వతపదవిషయితాయాం వ్యాపక-తావచ్ఛేదక ప్రతి
బన్ధనాత్పర్యంతరఘటక-పర్వతపదవిషయితాయాం ఏతత్ప్రతిబన్ధకే భావాత్ పర్వతపదతావచ్ఛిన్నే విషయితా తేన ప్రతిబన్ధవిషయ
తాసామాన్యే వ్యాపక-త్వేన హేతుపర్వతపదతావచ్ఛిన్నే విషయితాయాం తాదృశఘటక-తావచ్ఛేదక-త్వప్రాప్త్యాభావాదితి చేన్న
తత్పదార్థతాత్పర్యవత్త్వం చ ప్రతిబన్ధవిషయితావ్యాపక-త్వస్య ప్రాకరణ్యాయాసంభవేనాసంభవాత్ ॥ తథాహి సాధ్యవహ్నిదశ-వి
షయితాశూన్యత్వం తాదృశవిషయితాసామానాధికరణ్యాభావసత్త్వాదృశవిషయితా విశిష్టఘనక-త్వసామానాధికరణ్యాభావాభావాత్ ।

అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తేః। తాదృశజనకతావచ్ఛేదకప్రకారకవిషయితాశూన్యత్వస్య తజ్జ్ఞానేఽసత్త్వాత్। తథా చ
తదర్థకవిషయకబుద్ధిత్వవ్యాప్యతావచ్ఛేదకతాకజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావత్త్వే తజ్జ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాదావపి వృత్తేః। అంత
ర్విషయితావ్యాపకత్వం తజ్జ్ఞానవిషయితాయామన్వేతి। తజ్జ్ఞానవిషయితాయాశ్చ తజ్జ్ఞానీయజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావ్యాపక ౧
౧౨ త్వం ఏవం జ్ఞానాద్యుపాత్తతాదృశవిషయితావ్యాపకత్వమేతత్ప్రతిజ్ఞావిషయితావ్యాప్యతావచ్ఛేదకవిషయితాంశేఽపి బోధ్యం। ఏవం చ జ్ఞా
ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానీయతాదృశవిషయితాసామానాధికరణ్యాభావ ఇత్యపి సంభవ ఇతి। భట్టాచార్యాణాం తు పరస్పరం నిరూప్యనిరూపకభావాపన్న
ప్రకారవిషయితానాం తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వేన శబ్దమాత్రవిషయకజ్ఞానీయవిషయితానాం। తథా త్వేన జనకతావచ్ఛేదకత్వే
న తత్రాతివ్యాప్త్యభావేన విశేషణదళవైయర్థ్యాపత్తేః తద్వారణాయ తాదృశజనకతాంతర్గతవిశేషణతావిశేష ఇతి। యత్తు న్యాయ
నవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతావిశిష్టం యద్యత్త్వం తదభావకూటవత్త్వం ప్రతిజ్ఞాన్యత్వం నిర్వాచ్యం। తాదృశం చ ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞా
నైస్పష్టం। తత్ర హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాసమవశాన్నిరూపకత్వే తు తదనుపచయోఽతిరిక్తసముదాయోఽతివ్యాప్తేః
దిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరితి। తన్న। తథా వివక్షాయాం ప్రత్యేకం వర్ణసంఘాతం స్యాత్ ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానజనకతాదృశజనకత్వేన తత్త్వే న్యాయాంశానాం
మస్తితప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయాం తాదృశసమవశబ్దస్యాపి వ్యాపకత్వేన తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ తదితి। అత్రేదం
చింత్యం। ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుపక్షతత్సముదాయవారణాయ పర్యాప్తినివేశనీయా। అన్యథా హేతుత్వార్థకవిషయకశాబ్దత్వవ్యాపకతద్
మానవచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితాయాం జనకతాయాం తాదృశజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వ

సప్తమ్యన్తపదాన్వయిత్వేన తాదృశజ్ఞానే వహ్నిమత్పదవిషయితాయాః ప్రతిబన్ధకజ్ఞానతావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకతయా తాదృశజన
కతావ్యాపకత్వస్య విశిష్టత్వసామాన్యనిష్ఠత్వేనాతివ్యాప్త్యాపత్తేః। పరామర్శీయేతి చేత్ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వవ్యాప్యత్వావచ్ఛేదకతాజనకతా
నిరూపితాయా జనకతాయాః తు జ్ఞానతావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకపదాదాయత్వేన తత్త్వం భా
వేనాతివ్యాప్తిః। ఏవం ధూమవదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిబన్ధకదేశే ధూమవదాలోకవాన్ పర్వత ఇతి భాగే ఇతి వ్యాప్తి
ః। ధూమవదాలోకవాన్ పర్వత ఇతి భాగజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయాం హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజనకతా
నిరూపితత్వేన తదవచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకపదాదాయత్వాత్ తత్ర తాదృశజ్ఞానే తాదృశజనకతావ్యాపకత్వస్య
సత్త్వాత్। భవతి హి ధూమవానాలోకవానిత్యత్ర తాదృశప్రతిబన్ధకదేశే ధూమవానితి భాగే ఇతి వ్యాప్తిః। హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వవ్యాప్య
త్వావచ్ఛేదకతాజనకతా నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితా నిరూపకపదాదాయత్వాత్ తత్ర తాదృశజ్ఞానే తాదృశజ
నకతావ్యాపకత్వస్య సత్త్వాత్। తదవచ్ఛేదకవిషయితా బహిర్భూతా తాదృశహేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వవ్యాప్యత్వావచ్ఛేద
కతాజనకతా నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితా నిరూపకపదాదాయత్వాత్ విపక్షే లాఘవాభావాత్ సత్త్వం ప్రతిబన్ధక
విషయకశాబ్దత్వవ్యాప్యత్వావచ్ఛేదకతాజనకతా నిరూపితజనకతా। హేతుజ్ఞానతావచ్ఛిన్నజనకతా న ప్రవేశ్యా కిం తు త తత్ర తత్
దిత్యభిప్రాయేణ తేష్వపి। అతః పక్షవిశేష్యకే తు హేతుజ్ఞానతావచ్ఛిన్నజనకతా ప్రవిష్టా। తథా చ తత్తదవచ్ఛేదకతాయాం పదాదివిషయితా విశిష్ట
హేతుజ్ఞానతావచ్ఛిన్నజనకతావత్త్వేన తాదృశజ్ఞాననిష్ఠత్వం తథా దేవ నాతివ్యాప్తిరితి సమాహితం॥ సవిశేషణే హి తు జ్ఞానతా

వచ్ఛిన్నజనకత్వస్యాపాదానే ధూమాభావాభావో జనకావచ్ఛిన్నవహ్న్యభావాదేః ప్రతిబంధ్యతాయామవాచ్యత్వే తదర్థవిషయకశాబ్దత్వావ
యాః ప్రామాణ్యగ్రహకతాజనకతానిరూపితజనకతాప్రసక్తిదర్శనవదాది విషయితావిశిష్టజనకతాశ్రయత్వదర్శనవతాదృశప్రత్యక్షాభావ
౧౪ భావాదితి। యది చ సాధ్యవ్యాప్యవత్త్వప్రకారకప్రత్యక్షం తాదృశజనకతాపరంపరాయావ్యాప్తిః। అనుమితౌ తర్కస్యావచ్ఛేదకతాప్రసక్తేరితి
యదుక్తం తత్ర తదభావప్రతిబంధకతామతే యా ప్రతిబంధకతా ప్రతిబంధ్యతామవచ్ఛిన్నా। తద్విశేషదర్శనాదిస్తు విపక్షే తర్కోత్థాపన విష
యకతావతా। తథా చ శాబ్దబోధ ఇతి భావః। తదిదమత్ర రీతిమంతవ్యం॥ ఉదాహరణవిషయతానియతావయవవ్యవహారాణాం
ప్రకారత్వం యత్ర ప్రామాణ్యతావచ్ఛేదకస్వరూపం జ్ఞాతవ్యం। అత్ర సాధ్యవత్త్వాదికవిషయితావిశిష్టజనకతావిశిష్టమిత్యర్థః తాదృశవిష
యితావిశిష్టజనకతాపరంపరాయామ్। భావేతి నాంశే విరుద్ధవ్యాప్తివిశేషదర్శనాదర్శనసంభవాదితి దిక్। కించ ధూమాభావత్వే విశేష్యతయా
ధూమప్రకారకబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వం ప్రతిబంధకత్వమితి। అత్రానుపసంహారేణ గమకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే శుద్ధనిశ్చయః।
శుద్ధత్వాదికం తత్ర స్వరూపానుసంధేయం॥ అత్రైతల్లక్షణప్రవిష్టావయవత్వవిశిష్టప్రతిబంధకతాసముదాయో తత్సంగ్రహాణాం యోగ్యతాయాం
ఘటకభాగద్వయాంశే తద్వత్తాయా నియమః। న ను ప్రతిబంధకఘటకత్వమపి తత్ప్రయోజకత్వేనోక్తం। తత్ర దర్శితం॥ ఉభయాంశే ఘటక
భాగద్వయాంశే ఘటితత్వమపి నియమః। నచోక్తదోషే తత్ప్రసంగః। సమానప్రకారకప్రతిబంధకతాసముదాయతావచ్ఛిన్నేతి వా
ప్రకారతాయాం తాదృశయత్కించిద్విషయతావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిద్జ్ఞానవిషయతానిరూపకత్వేన
సముదాయత్వానిష్టసాధ్యవృత్తితావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసముదాయత్వేనిర్దేశనీయమితి తదన్యతరప్రతిబంధకసముదాయ ఇతి వా

ప్తివారణాయ కారణాసంభవాత్ ప్రతిబధ్యమాత్రచరితోపాధాయ కారణతాశ్రయీభూతయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయితానిరూపకవర్ణ
సముదాయత్వావచ్ఛిన్నాధికరణవృత్తిత్వానిరూపకత్వ తద్భిన్నత్వప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకసముదాయత్వేన తాత్పర్యే । నచైవం ధ్వయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం
నటయమితివాచ్యం । తథాసతి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నైకతరావ్యాప్యవృత్తిత్వాపత్తేః ।। కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
ప్రకారకశాబ్దబోధతావచ్ఛిన్నకారణతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయితానిరూపకవర్ణసము
దాయత్వావచ్ఛిన్నాధికరణవృత్తిసముదాయనిష్ఠవృత్తిత్వం తద్భిన్నరూపకత్వప్రత్యుదాహరణగతసముదాయత్వేన తాత్పర్యే । ఇత్థం చ ఘటకత్వస్య
ఘటకయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయవర్ణసముదాయత్వరూపస్య వివక్షితత్వాత్ । ఉదాహరణసముదాయవిషయకేచ్ఛావిషయత్వమొదాహరణ
దాహరణసముదాయాతిప్రసక్తేరితి భావః । అయం సర్వోక్తసందర్భనిరూఢ ఇతి । కించిత్ప్రతిబధ్యతాఘటకత్వేన తదుభయఘటక
భాగద్వయాఘటితత్వరూపస్యోపాధేరప్యవయవత్వానిత్యత్వే । ఘటకత్వం ఘటకయత్కించిద్ధర్మైతావిషయితానిరూపకోదాహరణాతివ్యా
ప్తిప్రదర్శితానామపి సంగచ్ఛతే । ఉదాహరణగతసముదాయత్వాదృశసముదాయత్వనిష్ఠసాధ్యవృత్తితావనిరూపకత్వస్యాభా
వేనాతిప్రసంగాభావేనప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకనిశ్చయం వ్యర్థమేవ ।। నచ నిరుక్తావయవత్వరూపం యత్తాదృశశాబ్దతావచ్ఛిన్నకారణతా
నిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వం తన్నిష్ఠసాధ్యవృత్తితావనిరూప
కత్వస్య నిరుక్తసముదాయత్వావచ్ఛిన్నత్వేనోదాహరణైకదేశావయవానిత్యత్వే ఏకదేశగతసముదాయత్వనిష్ఠసాధ్యవృత్తిత్వానిరూపక

తదనవచ్ఛిన్నత్వాత్ తాదృశాన్వయవత్త్వరూపతాదృశసముదాయత్వానిష్ఠసాంఖ్యాన్వృత్తితావద్రూపక తదనవచ్ఛిన్నత్వేన తత్రాపి వ్యాప్తివారణాయ ప్ర
ప్రతావచ్ఛేదకానుసరణం సార్థకమితి భావః॥ సాధ్యాన్వయవత్త్వరూపతాదృశసముదాయత్వానిష్ఠసాంఖ్యాన్వృత్తితావద్రూపకత్వప్ర
౧౫ తీతి తత్రాతిప్రసంగం సంసారాద్యాపృష్ఠదారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణే జ్ఞాతవ్యాః॥ తదప్రత్యక్షయాంశాంచిత్త్వమాసవత్త్వేనవిశేష్య
ప్రకృతసాధ్యప్రకారకజ్ఞానం బుద్ధికాయసతా నిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిద్వాక్యనియవిషయితానిరూపకత్వ
నసముదాయత్వానిష్ఠసాంఖ్యాన్వృత్తితావచ్ఛిరూపక తాదృశసముదాయత్వవత్త్వేనేతి సాధ్యాన్వయవత్త్వం తత్త్వమితి తుల్యక్రాపక్షతావ
చ్ఛేదకానితి శేషః నాపి వారణే ప్రతిబధ్యత్వయప్రతిబంధకఘటకభాగద్వయఘటితతావచ్ఛేదకమితి భావః॥ ప్రతిబధ్యేపూర్వ
ప్రమాదాహరణే ఇత్యాదిహేతుం యపదార్థనిరుక్తిరితి కృత్యైవ ప్రదర్శితతావత్ నన్వేవం విదితిక్రియదుక్తసప్రకృతసాధ్యమాత్రరూ
పవిశేషణాసపత్త్యైయుక్తమితి వాచ్యం॥ ప్రయోజకవిరహాత్ వ్యాప్తేః॥ వస్తుతస్తు ప్రతిబధ్యఘటకత్వేన తుల్యత్వయఘటకభాగద్వయఘ
టకత్వరూపగురుతరసాధ్యాన్వయత్వానిష్ఠాపేక్షయా తాదృశజ్ఞానావచ్ఛిన్నకారణతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిద్వాక్యనియ
విషయితానిరూపకత్వసముదాయత్వానిష్ఠసాంఖ్యాన్వృత్తితావచ్ఛిరూపకత్వరూపలఘుతరవిశేషణప్రవేశనమేవసముచితం॥ తేనైవ నిష్ఫల
షణావారణాత్ ఏతేన ప్రతిబధ్యత్వాత్మకసముదాయప్రతిబధ్యత్వస్యావచ్ఛిన్నస్యాపి లక్ష్యతయా తద్వారణాయ తాదృశవిశేషణప్రవేశ
నం నిష్ప్రయోజనకమితి నిరస్తం తదాహ్నిత్యాగేనస్వాహితమితి॥ అత్ర బ్రూమః॥ తాదృశవిశేషణాసత్త్వే వహ్నిమాన్ ధూమవత్త్వాత్ న

పదశక్తిత్వం వచ్ఛేదకాంశే ప్రతిబన్ధకతాయాం వ్యాప్తిః। తత్ర కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నకార్యతాం ప్రతి
పితకాంశతాత్పర్యాభావాదయుక్తిం బాధ్యే విషయితాం ప్రతి పక్షవతాన్యసముదాయత్వేన వహ్నిమత్త్వనిర్ణయమితి తద్విశేషణవిశిష్టత్వ
త్రయాంశవృత్తిత్వం ప్రతి సాధ్యత్వానాం తాదృశప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకధర్మస్య తద్ఘటకీభూతజ్ఞానే చోద్దేశ్యవిశేష్యకత్వేన వహ్నిమత్త్వావచ్ఛేదకత్వపర
త్వం వచ్ఛేదకాంశే ప్రతిబన్ధకతాయాం వ్యాప్తిః। తద్వ్యాపకసాధ్యాభావసామానాధికరణ్యం తాదృశ ~~[illegible]~~ తత్సముదాయత్వనిష్ఠసాధ్య
నవృత్తితావచ్ఛేదకత్వే చ ఉదాహరణే వ్యాప్తిరతః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నమితి। [illegible] సామ్యాభావత్వసత్త్వేన తద్వ్యాపకత్వ-భా
నద్వయాంశే విశిష్టత్వం యది సాధ్యసాధ్యవత్వం విశిష్టం। తదా శబ్దాన్వయః పూర్వపక్షః సాధ్యవః పూర్వ ఇత్యాదిప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వేన
తత్సాధ్యవః పూర్వపక్షస్య వః పూర్వ ఇతి ~~[illegible]~~ భానే ప్రతి వ్యాప్తిః। శబ్దాన్వయపదప్రతిపాద్యత్వేన శబ్దాన్వయపదప్రతిపాద్యత్వతాత్పర్య। తాదృశజ్ఞాన
తావచ్ఛిన్న బన్ధతానిరూపితబన్ధక-త్వస్య బన్ధక-త్వే నిశ్చయత్వస్య వా తాదృశసముదాయత్వేన తాత్పర్య॥ న చ వహ్నిప్రవృత్తిః ప్రకృత పక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్న విశేష్యక-ప్రకారక సంబన్ధతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న బన్ధతానిరూపిత బన్ధకసముదాయ ఏవ ప్రతిబన్ధకత్వ వ్యవహారేణ తా
దృశసముదాయే పరిమితత్వస్య తద్ఘటక [illegible] వ్యవహారాదితి వాచ్యం। తద్విశిష్టశాబ్ద లక్షణే తత్సాధ్యవః పూర్వ ఇతి ప్రతిబన్ధకదేశస్య సాధ్యవః
పూర్వ ఇతి భానసామ్యత సాధ్యతాంతర తత్ప్రతిబన్ధకత్వప్రతాత్ తత్తదన్వయలక్షణాత్మక లక్షణత్వేన తత్రాన్వయలక్షణాద్వయాసామ్యే వ్యాప్తిః॥ నహి
తత్సాధ్యతాంతప్రతిబన్ధకతత్సాధ్యతాంతరాన్వయ ఇతి సంగచ్ఛతే॥ భానే శబ్దాన్వయః పూర్వ ఇతి సముదాయతావచ్ఛేదకప్రతియోగితాక ఘటత్వావచ్ఛే

న న్యూన తైవ నన్వభావే దనవ్యనన్వ్యప్త్వన్నతైవ న ప్రతిజ్ఞాదన్యతమత్వరూపావయవతావభావాత్। ప్రతిజ్ఞాదవ్యభిచారిత్వసావ్యభావేన తద్వ్యతితావయ
వత్వసంభవాభావాచ్చ॥ తస్మాద్యథాశ్రుతానుపూర్వీకవిశిష్టవాక్యప్రకృతసాధ్యసాధనయవత్త్వవ్యవహారస్తాదృశసాధ్యసాధనయవిశేష ఏవ ప్రతిజ్ఞేతి వక్తవ్యం।
౨౬ తథా చ శబ్దాధికపఞ్చపదవ్యాపకవాక్యవృత్తానుపూర్వీకవిశిష్ట ఏవ ప్రకృతసాధ్యసాధనయవత్త్వవ్యవహారేణ తస్మిన్నపి తదవయవత్వం న తు తదితరదేశ
స్యాతాదృశానుపూర్వీకవిశిష్టవాక్య ఏవ ప్రతిజ్ఞాత్వం వక్తవ్యమితి తదితరదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యాలక్ష్యత్వే తయాతత్రాతివ్యాప్తిర్నవా తత్రైవ పాపత్తేరితి॥
అత ఏవ నను పర్వతో వహ్నిమానితి సాధ్యయాం తగతతనవ చేతో యతో ఇతి భాగ సాధ్యాంతర్గతప్రతిజ్ఞావ్యవహారశ్చ మిశ్రస్సముదాయ
త్వాద్వ్యతిరేకే తత్రాతివ్యాప్తిరతో లక్షణాంతరమాహ। ప్రతిజ్ఞాదన్యఘటకత్వ ఇతి హేతుసాధ్యోపాదాయకానాం మధ్యమపదవ్యత్యయలక్షణావ
తరణామసంగతత్వం ఇతి। అన్యథా ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యానవలక్షణసాధ్యలక్ష్యత్వే తత్రాతివ్యాప్తిప్రసంగాన్న మసంగతం స్యాదితి। సప్ర
ప్రతిజ్ఞాదన్యఘటకత్వఘటకసాధ్యసాధనయవత్త్వనిషేధనయతుం। తేన ప్రతిజ్ఞాదన్యఘటకైకదేశవ్యావృత్తిరితి భావ్యం। తథా చ తేషుత లక్షణాప్రవిష్టా
వయవత్వశరీరప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణోపనయనిగమనానాం మధ్యే ఘటకభాగసాధ్యసాధనఘటకత్వమేవ నివేశనీయం। న తు ప్రతిజ్ఞాదన్యఘ
టకత్వమపి ప్రయోజనవిరహాదితి భావః। నన్వేవం ప్రారంభసందర్భవిరోధాపత్తేః। ఏవముదాహరణైకదేశభూతస్య వహ్నిమానితి సముదా
యస్య తాదృశానవయవత్వాభావాదేవ వారణే పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణవైయర్థ్యాపత్తేరితి చేన్న। తథాపి హేతుప్రతిజ్ఞైకదేశప్రతిజ్ఞాలక్షణసాధ్యతివ్యాప్తి
సంగవారణాయ ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వమాత్రం నివేశితం। తేనైవ తత్రాతివ్యాప్తివారణాత్। న తూదాహరణాదౌ ఘటకత్వమపి ప్రయోజనవిరహాత్।

ఉదాహరణైకదేశస్య తు లఘుపక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశేనైవ వారణసంభవాత్ ఉపాత్తవాక్యస్థానామనుపూర్వ్యమేవ ఆశయ ఇతి । కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతాశ్రయీభూతయత్కించిద్వ్యాప్తిమద్విషయితానిరూపకవర్ణసముదా
యత్వం వివక్షణీయం । న తు విషయితాయాం తాదృశజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తం తం । ప్రయోజనం న వివక్షితం । తథాచోదాహరణే తాదృశసమూ
హాలంబనజ్ఞానమాదాయ నిగమనాతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణం ప్రతిజ్ఞాదావపి ఉక్తదోషస్య తన్మాత్రవారణాయ అవయవత్వాన్నిశ్చల
నస్య అర్థకమితి చేత్ప్రతిజ్ఞాదిషు ప్రాప్తావపి నోక్తం । తత్రేదం బోధ్యం । ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ ఇతరావయవానాం తత్తత్పదసమభివ్యాహారేణ తాదృశశాబ్దబోధతావచ్ఛిన్నజనకతా
నిరూపితజనకతాశ్రయీభూతసమూహాలంబనజ్ఞానవిషయతాదృశోపాయవయవే ఇతి వ్యాప్తివారణాయ విషయితాయాం జనకతావ
చ్ఛేదకత్వం నివేశనీయం । తాదృశజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాప్రతియోగినిరూపితానన్తరోపయవనిరూపితేతి న తత్ప్రాప్తి
ప్రసంగః ॥ ఇత్థం చ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశే నోదాహరణే ఇతివ్యాప్తిః । కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారక
శాబ్దతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితసమూహాలంబనాత్మకజ్ఞాననిష్ఠజనకతావచ్ఛేదకవ్యాప్త్యాదిఘటకదేశవిషయితైకావచ్ఛేదకానుపూర్వీఘటితోదా
హరణవిషయితేతి తాదృశావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య తత్రాభావాదితి । అత్ర కేచిత్తాదృశశాబ్దబోధజనక
యత్కించిద్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వం । తత్త్వమితి పర్యాప్త్యా యత్కించిద్జ్ఞానశబ్దేనావయవాంతరావిషయకజ్ఞానమేవ గ్రాహ్యం । తేనాప్యవయ
వేనాతివ్యాప్తిః ॥ ఏవం చ విషయితాయాం తాదృశావచ్ఛేదకతావ్యనుసరణం నిష్ప్రయోజనకమేవేతి । తదసత్ । విషయితాయాం అవచ్ఛేదకత్వాను
యత్కించిద్జ్ఞానపదేన ఉదాహరణాతివ్యాప్తివారణే పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణవైయర్థ్యాపత్తేః తావత్ । ఉదాహరణజ్ఞానస్య

పర్వతయవాంతరవిషయకతాపత్తే(అవయవాంతరశ్చర్యే(హేతుశేషవృత్త్యా)తే నైందాహంకరణమితి తేవక నైష్ఠ్యకతు(ఏవంశ్చా)తావన్తి అవయమ
ఘటక-భాగద్వయాం ఘటితత్వమితాం విశేషం త్రైయమ్ భాగపత్రేష్ఠ॥(అత్రైవేపాదాం)యాం॥(ప్రతిబధ్యసహకారకే నయవాంతరస్య ప్రాపృశశాబ్దబోధ
జనక తావత్తతా తివాంబిధి వారణాయ సాంధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారక-పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యక శాబ్దబోధతావచ్ఛిన్న కారణతాశూ
౧౨ లతకారణతాం యాం వృశ్చే సంపూర్ణ(ప్రకారక-జ్ఞాన తేరావచ్ఛిన్న దళితే తాదృశావయవ తావచ్ఛేదకా సంపూర్ణ సమత్వం ప్రతిబధ్య త్వమితి వాచ్యం తేఽ
వం ఠ తాల్ప సూత్రాం ఘోణ ఘటితేతరః(అత్రావచ్ఛేదక-త్వము సాంప్రత్యప్రవృత్తిత్వం॥ తథా చ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రవృత్తిశేసాంధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్ర
కారక శాబ్దబోధతావచ్ఛిన్న కారణతా యాం లతకారణతాయాం యమనియమే యుక్తే తత్ప్రతిబధ్యతా సంపూర్ణప్రకారక-జ్ఞా
నత్వసాధ్యాతే రాసంభవ వారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణం। ఏవం సాంధ్యతావచ్ఛేదకానుసరణస్యాపి సంబోధ్యం॥ అనుషంగపక్షే
శుద్ధసాంధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారక-శాబ్ద తావచ్ఛిన్నతాదితివారణం। తేనైవ సమనుయాయ నాసంభవః। అథావచ్ఛేదకత్వస్య
రూపసంబంధ విశేషః। తచ్చ కారణతా శరీరం సాంకేతిక ధర్మ ఏవ వివక్షితే యతే। ఏవం చ పక్షతావచ్ఛేదకాదేరనుసరణే ప్రతిబధ్య త్వా
సంపూర్ణప్రకారక-తావత్తాలవచ్ఛేదయాం తాదృశకారణతాయాం ఇతి ప్రసక్తే తేరావృత్తిని స్వరూపసంబంధరూపమవచ్ఛేదక
త్వం నసంభవతి తథాసంభవ వారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకాద్యనుసరణమితి భావః॥ అత్ర చ బోధ్యం॥ సాధ్యాంశ యువత్వమాత్రప్ర
తిబధ్య ఘటక త్వమాత్రం। నతూభయ ఘటక భాగద్వయాం ఘటితత్వం ప్రయోజకవిరహాత్। ప్రతిబధ్యతు సమదాయ ద్వయాం సంపూర్ణ

ప్రకారక-జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న తాదృశప్రకారతా నిరూపిత వృత్తిత్వేనానవచ్ఛేదకతయా॥ తివ్యాప్తిరభావాత్ ప్రతిబన్ధమాత్ర విషయక-జ్ఞానేపి తాదృశప్రకా
రతాయాం వృత్తితావత్ప్రతిబన్ధకత్వ మపి ప్రతిబన్ధకేదితి వారణాయ। అనుపధామతంగతొంశేల ఇతి ప్రతిజ్ఞే-కాదేశే గతొంశేల ఇతి భా
నే॥ తివ్యాప్త్యాపత్తేః। ఏవమపి మతంగతొంశేల ఇతి ప్రతిబన్ధయాం మవ్యాప్తి వారణాయ త్యనందర్భమితి ప్రతిభాతి। తాదృశప్రకారతా
యాం గతొంశేల ఇతి భానవిషయక-జ్ఞానేపి సత్త్వేన తత్ప్రమతంగతొంశేల ఇతి ప్రతిబన్ధమాత్రవృత్త్యసంభవాత్ ప్రకారక-జ్ఞాననిష్ఠతావచ్ఛేది త్వే
క॥ అత్రేదం తత్త్వం॥ విషయితాయాం తాదృశప్రకారతావచ్ఛేదకత్వప్రవేశే పి నపక్షతావచ్ఛేదకానుసరణాత్ వైయర్థ్యం॥ తథాహి తాదృశప్రకారతావచ్ఛేదకత్వ
త్వం తాదృశప్రకారతాతిరిక్తవృత్తిత్వం। తథాచ తాదృశప్రకారతాతిరిక్తవృత్తి విషయితా॥ తాపక-వర్ణనసముదాయత్వం తత్త్వమితి తత్త్వార్థః॥
ప్రతిబన్ధకతానుసరణం దాయత్వాన్ సప్రకార విషయితాయాం తాదృశ జ్ఞాన తావచ్ఛేదకతాశ్రయతయా త్వం బన్ధనే వృత్తి ప్రకారతాతిప్ర
సక్తతావత్త్వాత్ తివ్యాప్తి వారణాయ బోధకత్వమపి తద్బోధకఘటితత్వమనర్థకం। పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణే ఉదాహరణ విషయితాయాం
... పదార్థం బన్ధనవచ్ఛిన్న విశేష్యతా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారక-జ్ఞాన బుద్ధితావచ్ఛిన్నప్రకారతాశ్రయపక్షప్రకారతాతిప్రసక్తతావత్త్వా
తివ్యాప్తి వారణాయ తదనుసరణమావశ్యకం। మతంగతొంశేల ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం మవ్యాప్తి వారణాయ దవిషయితాయాం తాదృశప్రకారతాతి
తిప్రసక్తతావత్త్వాత్ దేకదేశే గతొంశేల ఇత్యాదావతివ్యాప్తి వారణాయ ప్రకారకప్రతిబన్ధమాత్రాఘటక-నిరుక్తప్రతిబన్ధకత్వ ఇతి భావత్వ
వారణాయ మాశయ ఇతి విభావనీయం। సూక్ష్మదర్శిభిరితి। కింతత్ర సత్త్వమతివిహితం తదితరవిషయక ప్రయోజక వాక్యార్థజ్ఞానే చ
న తేన తద్విశిష్టాంశమితి తద్విశిష్టానాం తత్త్వాతిరిక్తవిషయక జ్ఞానజ్ఞాన ఐక్యవాక్యార్థ ప్రతిబన్ధకత్వమితి। యాదృశసాధ్యపక్షక-వాక్యయాం తయ

వత్త్వం తాదృశసాధ్యపక్షకానుమితిత్వసాధ్యానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వం తస్యపర్యవసితార్థః॥ అత్రద్రవ్యం నాస్తీత్యాకారాప్తవాక్యే
వహ్నిమాన్పర్వతాదివాక్యాదౌ వ్యతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వాభావాత్ ప్రకారతాయాం సాధ్యత్వ(?) వ్యతిరేకాభావాన్న తిరిక్తత్వాసంభవాత్ స్యాదయ
౧౮ వాక్యే తత్ సాధ్యయోరంతర్గతత్వాత్ తత్త్వవత్ప్రతిజ్ఞాహేతూపనయనిగమనసాధ్యదిగ్నమనంతస్యబహిరంతరాయాః ప్రతిరిక్తే ఇతి॥ అత్రాసాధ్యవి
షయకత్వాపత్తేః తావన్మాత్రదర్శి విశిష్టవైశిష్ట్యసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వం తాదృశశాబ్దబోధే వత్త్వ
సంశయనివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశాలిత్వం॥ అత్రాపి యావత్సు తత్తన్నివర్తకత్వం పక్షవ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాదేశ వహ్నిమానిత్యా
కారేతి వాక్యార్థః॥ అసాధ్యానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధే హేతువహ్నినిబంధి ఇత్యాదితావత్ప్రసంగాత్ తజ్జనకతావచ్ఛేదకయుక్తింబిద్ధి
జ్ఞానవిషయతాశాలిత్వవత్త్వసముదాయ తావన్నిర్వచనం॥ అసాధ్యానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధే హేతుజ్ఞానజనకతావచ్ఛేద
కవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్న విశిష్టత్వజనకతాయాం తస్యాసంభవాదితి॥ శబ్దజ్ఞానత్వవత్ శాబ్దబోధజనకతయా జనకతావచ్ఛేదకజ్ఞానవి
షయత్వం వాచ్యం॥ ఏవం చ ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయకజ్ఞానసముదాయప్రతిజ్ఞాత్వాదివిశిష్టవిషయకత్వానాం సాధ్యానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజనకత్వమి
తిన్యాయసముదాయః॥ ఇత్థం ప్రత్యేకం జ్ఞానవాచకతాదృశబోధజనకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నజనకతాజ్ఞానవిషయతాశాలిత్వం తత్సముదాయత్వ
మిత్యవసితపర్యాయ తావత్ ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమవిషయతాయాం తావచ్ఛేదకత్వే తాదృశసముదాయవిషయతాయామవచ్ఛేదకతయా ఇతి వాక్యత్వే రభాపాదర్శ॥
సచ తాదృశసముదాయత్వం తాదృశవర్గత్వం వాక్యసముదాయత్వం తాదృశం చ ప్రతిజ్ఞాదిసముదాయత్వమితి తత్సముదాయః

తిప్రసంగః ప్రతి తాదృశభాగద్వయాంశఘటితత్వమవశ్యం నివేశనీయమితి వాచ్యం॥ అన్యతరత్వపదఘటితసంసర్గతాయతాదృశయత్కించిద్దేశత్వావచ్ఛిన్నవిషయ
మణియు తానిరూపకవర్ణనస్య సముదాయస్య త్వన్మతే విషయతావత్తాకత్వాత్ ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయతావచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతానిరూపితవిషయతాశాలి
తస్య బోధకీభూతవృత్తితానిరూపితవృత్తితావచ్ఛేదకతావిషయతాప్రతిబన్ధకతానిరూపకత్వవత్తానిరూపకవర్ణనస్య సముదాయత్వస్య తాదృశస్య సముదా
యత్వేన తావద్వృత్తితాప్రాప్తిః ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకప్రతిబన్ధకవిషయతాశాలిబోధకీభూతవృత్తితానిరూపితవృత్తితావచ్ఛేదికాప్రతిబన్ధ
కతానిరూపితాపి భవతి తన్నిరూపితవర్ణనస్య సముదాయత్వేన తస్య సముదాయత్వేన తాదృశవృత్తితాప్రాప్తివారణాయాన్యతరత్వపదం
ఘటకం॥ ఏవం చ తాదృశశాబ్దబోధసాధారణ్యవిషయతాకత్వాపత్తిరితి॥ న చ ప్రతిబన్ధకతాబోధకశాబ్దబోధకీభూతవిశేషణతా
విషయతాశాబ్దబుద్ధితావచ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితబోధకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణనస్య సముదాయత్వేన తాదృశ
వృత్తిప్రాప్తివారణాయాన్యతరత్వపదసార్థక్యమితి వాచ్యం తాదృశస్య సముదాయత్వేన గ్రహణే తాదృశవృత్తితాప్రాప్తివారణాయ అన్యతరత్వపదా
నైవ నిరుక్తసముదాయవిషయతావచ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితబోధకతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకతావిషయత్వాప్రాప్తేరన్వయబోధకత్వం తత్సముదాయస్య తు
ప్రకృతపక్షే విశేష్యతాయాం తు బోధకతాప్రకృతసాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధత్వవ్యాప్యవిషయతావచ్ఛేదకతయా సమానవిషయతాప్రాప్తితయా తత్త
దవచ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితబోధకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకసముదాయనిరూపితవిషయతాప్రవృత్తితత్త్వాద్ వృత్తిప్రాప్తివారణాయాన్యతరత్వపదసాం
కేతికత్వం ప్రకృతధర్మసాధారణ్యసాధ్యవత్త్వసంబన్ధాదికం తాదృశధర్మాదిత్వాదినా తాదృశవృత్తిప్రాప్తిః ప్రతిబన్ధకవిషయతాబోధ
కత్వరూపం విశేష్యతాయాం తు తద్విషయతాశాబ్దబుద్ధితావచ్ఛిన్నబోధకతానిరూపితబోధకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకసముదాయత్వస్య

ఓంశంకరా॰।
రఘునాథ

శం॰ఖ॥౩।

తత్ర తావత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నవిషయకతావచ్ఛేదకప్రకారతాయాం అవశ్యం వివక్షణీయత్వేనైవ ప్రతిబధ్యకేదేశే ఇతి వ్యా
ప్తివారణేనాన్వయవ్యాప్తిరితి వాచ్యమితి శంకాయాం సమాధానార్థమాహ తద్ధర్మేతి ॥ తాదృశవిలక్షణప్రకారకతా ఇతి శబ్దాభావత్వేనాన్వయాభావే హేతు
౨౯ త్వమితి శేషః ॥ అవచ్ఛేదకస్య తాదృశత్వేన తు వారణాయాన్వయవ్యాప్తిరూపైకదేశమాత్రవిషయకత్వాన్న ప్రకారకతావ్యా
ప్తాన్వయవ్యతిరేకపరాభ్యాం వ్యాప్త్యవచ్ఛేదకేత్యర్థః ఇత్యాత్తవిద్ధమాణవ్యాప్తివిషయతాకాజ్ఞానవృత్తితావచ్ఛేదకస్వరూపాసాధారణవిషయకబోధకరూ
పితప్రకారతాయాం వివక్షణీయతావదితి ॥ న చ తథాపి తాదృశత్వేన తావతి వ్యాప్తివారణం ధూమవజ్ఞానవ్యాప్తివిషయకబుద్ధితావచ్ఛేదక
రూపితాప్రకారతాయాం అపి తత్ర తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వరూపవ్యక్తిత్వాద్ధర్మవ్యాప్యవిషయతాకాజ్ఞానవృత్తితావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాదితి వాచ్యం ।
హేతుత్వాన్వయవ్యాప్తిసామానాధికరణ్యప్రతిబధ్యకేతు ధూమాదితి [illegible] వివక్షితత్వేన తు తావన్మాత్రత్వేన తద్విషయకజ్ఞానవృత్తేః తత్వవ్యాప్తివి
షయతాకాజ్ఞానప్రతిబధ్యకేతు ధూమాదితి భ్రాన్తజ్ఞానవృత్తిప్రకారతాపేక్షయా ధూమాదితి హేతుత్వవ్యాప్తివిషయకజ్ఞానవృత్తిప్రకారతాస్యా
భిన్నతావదితి ॥ అత్రేదం చిన్త్యం ॥ విధి ఇతి కృతా మతే తాదృశాభిప్రాయస్య తత్తాదృశత్వావచ్ఛేదకత్వేన తు వారణాయాసాధ్యసాధ్యకత్వమిత్యర్థం బోధ్యమతో
అసాధ్యసాధారణ్యాత్ తత్రాతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ హేతుత్వవ్యాప్తితాజ్ఞానప్రకారకత్వప్రతిబధ్యకేతు ధూమాదితి భ్రాన్తజ్ఞానవృత్తి
ప్రకారతాపేక్షయా ప్రతిబన్ధాత్ । తద్ధూమధూమాదితి భ్రాన్తజ్ఞానస్యాన్వయవ్యాప్తిపరాభ్యాం వ్యాప్త్యవచ్ఛేదకయుక్తిం విద్ధమాణవ్యాప్యవిషయ
తాకాజ్ఞానం । ఏవం తాదృశసామాన్యవిషయకతావచ్ఛేదకప్రకారతాయాం ప్రకారకత్వవ్యాప్యవివక్షణేన హేతుమతి పక్షప్రతిబధ్యకేతుసమానాధికరణే
నాతిరిక్తవిషయకత్వప్రకారకవ్యాప్తివృత్తిదానసంభవాదిత్యవధేయం ॥ హేతుత్వం తాదృశవిషయకశాబ్దబోధే ప్రకారతావిశేషితహేతుత్వ

విషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవర్ణానుపూర్వీసముదాయత్వస్యాపి తాన తావత్త్వ ప్రాప్తి[illegible]వాచకానాం యాదృశాతిరిక్త
త్వ (తథా చ [illegible]) తత్సాధారణానాం విషయకశాబ్దబోధసామగ్ర్యతిరిక్త విషయకతావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధిః । తస్మాత్ తదభావవిరోధపరిహారాయాసాధారణ
విషయకతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితతాదృశవిశేషణతాసంబంధేన । ఏవం చానేనైవ భావేన తత్ప్రత్యాసత్తిపదార్థ[illegible] నయనాయాపి తత్త్వవిశేషణాంశే
ధర్మావచ్ఛిన్నాధారతానయనాయాపి తత్త్వసాధారణ[illegible]వచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాకాప్రసిద్ధిరప్రవృత్తితావచ్ఛేదకమైత్యా
దిరిత్యనుమితి (అత్ర బ్రూమః) కారణతావచ్ఛేదకకారణతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వాభావాత్ । కారణతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వాసంభవాత్ విశేష
ణానామేవం తత్తద్విషయతాసంబంధేనావయవత్వ[illegible]త్వాదివిశిష్టకారణత్వే విషయస్య పదార్థవత్త్వం । నన్వేవం [illegible] తద్వత్త్వం
నానార్థ[illegible]తాదృశ[illegible]త్వవిషయతాతిరిక్తప్రకారాణాం తత్తద్ధర్మసంబంధానాం (ఇత్యాదౌ) హేతుమత్త్వాదిరూపాతిరిక్తవిషయక
హేతువిశేషితత్వేన తద్విషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణానుపూర్వీసముదాయత్వస్యాపి హేతుత్వే
సత్తాదితిన్యాయప్రసక్తేః (ఇత్యాదౌ) తత్తద్ధర్మశాబ్దబోధసాధ్యతా[illegible]విషయకతావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధేః (ఇత్యత్ర ప్రతిబంధకాభా
వసాధారణత్వాదిరూపాతిరిక్తవిషయశాబ్దబోధప్రతిబంధకతానిరూపితజనకతయా । తదవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వేన జనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వాభావాత్ సమానాధికరణ
విషయితాకారణం । తథా చ తత్ప్రతిబంధకతానిరూపితత్వేన తద్విషయకజ్ఞాన[illegible] జనకతాయాః । ఇత్యాదేర్జనకత్వ[illegible] నాం తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసాధారణ
త్వాభావం । (దర్శనాదితి హి తద్విషయకజ్ఞాన[illegible] జనకతావచ్ఛేదక[illegible] తత్త్వరూపసాధ్యత్వ తత్సాధ్యం మాన[illegible] తాదాత్మ్యం
ప్రతిబంధకాభావ[illegible] తద్భావ ప్రతిబంధకతానిరూపితజనకతాయా తాదాత్మ్య తథా ప్రతిబంధకతానిరూపితజనకతాయా అవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వాభావస్య

త్ర చరంచ మాంచదత్వ ఘటాంతస్య దండాదితి హేత్వంశయ వ వ్యాప్తేః ప్రకారతావచ్ఛేదక- దండస్వ దేంత్ర చరంచ మాంచదత్వ ఘటాపంసు ప్యం వ్యాప్త్యస్త
ప్రయాం నిరూపితయాంశా ప్రకారతావచ్ఛేదక- ఘటేశాం ప్రకారతాయాం భిన్నతావత్ (మిత్రాన్యం) నాంసాతిరిక్త విషయక- శాబ్దబోధ నిష్ఠ ప్రకారతా నిరూపిత
వ్యాప్తేః ప్రకారతావచ్ఛేదక విషయితైత్వాం వచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్త వృత్తి త్వంబోధ్యం. తేనాన్యాం నాంసాతిరిక్త విషయక హేత్వంతాం తానవిషయక- శాబ్దబో
౨౦ ధ నిష్ఠ హేతువిశేషిత హేతుత్వవిషయక శాబ్దతావచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపిత ప్రకారతావచ్ఛేదకయత్కించిద్వ్యాప్తేః విషయితా నిరూపక- వ్యాప్తేః సముదాయ తృప్తేస్త్య
క్తస్తత్రయ హేతోర్ణ్యతావదత్తివ్యాప్తి రితి దూషణం నిరస్తం. హేతుమాత్ర ప్రకారహేత్వస్వమాత్ర విషయక శాబ్దబోధ నిరూపిత ప్రకారతావతి హేతువా
త్వ విషయక- వ్యాప్తేః హేతువిషయితాం తాయాం భిన్న ప్రకారత్వ నాతిరిక్త విషయక శాబ్దబోధ నిష్ఠ ప్రకారతా నిరూపిత ప్రకారతాయాం హేతువిషయి
తాయాం తదవచ్ఛేదకతాయాం అత వహేతుతయాపేక్షయాప్తి వ్యాప్తి హేతుసముదాయే నాతిరిక్త విషయక తదర్థకాద్ వృత్తిదానం దీధితి కృతాం సాధుసంగ్రహస్త
తి. హేత్వర్థ మాత్ర విషయక- బోధ నిరూపిత ప్రకారతా వతి తాదృశ నాంసాతిరిక్త విషయక- శాబ్దబోధ నిరూపిత ప్రకారతాసాం హేతుమాత్ర విషయ
క- వ్యాప్తేః హేతువిషయితాయాం భిన్న ప్రకారత్వదవచ్ఛేదక తయాం తత్రాతివ్యాప్తేః రూపాం నాప్తేః సముదాయ విషయక వ్యాప్తేః మాత్రే (నాన్య) నవిషయక- బో
ధ నిరూపిత ప్రకారతాయాం భిన్న ప్రకారత్వ సముదాయ విషయితాయాం తదవచ్ఛేదకే తయాం తత్రాతివ్యాప్తి వారణాయాం నతిరిక్తే పదార్థాన్తర సంబంధాప్రయుక్త ప్రకార
కత్వం యాత్రస్వరూపయోః సత్యం వివక్షితం న తు పతేంచ హేతం. తేన ప్రతి వ్యాప్తి వ్యాప్తేర్నాతర్థాంతి తాదృశ శాబ్దబోధే ప్రకారత తద్విషయితాం తాయాం ప్రకా
రాతిరిక్త వృత్తి ప్రకారతావచ్ఛేదక- తత్కృతి:॥ నవ్యైకదేశే మాత్రే విషయక వ్యాప్తేః ప్రకారతావ్యావృత్త త్వవివక్షణం కిమితి కృతమితి వాచ్యం. తథాన్య
తి ధూమవానాదాం లోకే- వ్యాప్తేః (స్త్రోవహ్నిమాన్ ధూమాదితా) హేతువనయవేతి వ్యాప్తిః. తాదృశ నాంసాతిరిక్త విషయక- శాబ్దబోధ

రిష్ఠధూమపరామర్శత్వేన తత్తద్విషయకవ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవహ్న్యనుమితా
యుత్వస్య తత్ర సత్త్వాత్ తాదృశవిపక్షస్య ప్రతిబధ్యతయా భాగే పక్షస్వవృత్తితావచ్ఛిన్నే దత్తత్వవిషయకపక్షనిష్ఠజనక
తానిరూపకయామనుమితేః సాధ్యాభావాత్ । తత్ప్రకారకత్వావచ్ఛేదకధర్మస్య ప్రకారతాయాం విశేష్యప్రతియోగితాయాం
విశిష్టధూమపరామర్శత్వేన తత్ర ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నపక్షధర్మతా తత్రూపేణ సపక్షవ్యాప్తిభిన్నతావ
చ్ఛిన్నవిషయకతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకవాచ్యత్వాదితి వాచ్యం । అన్యత్ర పక్ష
విషయకతానిష్ఠప్రకారతానిరూపకవిషయకతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవహ్న్యనుమితత్వ
స్య విశిష్టతయా ప్రత్యక్షే ప్రకారతాప్రతియోగితా సపక్షసత్త్వేన సపక్షభాగస్వవృత్తిసపక్షవృత్తిత్వవిషయతాయాః విష
యకవిషయతాత్వేన తాదృశానుమితివిషయతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకతాయాం తాదృశవిషయతాశ్రయవహ్న్య
నుమితాయుత్వస్య తత్ర తత్త్వేన తద్విషయత్వే త్రిత్వసంసర్గావచ్ఛిన్నస్య తాదృశపక్షధర్మతానుమాపక్షతాయాం ప్రతి
బధ్యతాయాం భాగే పక్షానుమానేన వ్యభిచారతత్త్వే తదవచ్ఛిన్నవిషయతాయాం విశేష్యం । అతో వయం తత్త్వసంబంధావచ్ఛేదకతాయాం వి
శేష్యతాయాం విషయతాయాం సవ్యాప్తిప్రవృత్తితావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకయతి ॥ అత ఏవ యత్సంబంధావచ్ఛిన్నతాదాత్మ్యాదిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాజనక
తానిరూపితభేదాభావానుమానసామాన్యతాయామనుమిత్యాం విషయకతావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజనకతా తత్రాస్తి ॥ తాదృశజనకతా

యత్రాం తాదృశభిన్నత్వవత్తేనైవ వహ్నిసంయోగవత్వద్రవ్యాన్యత్వద్రవ్యసంయోగవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ హేతుమత్యతే ఇత్యవ్యాప్తివారణాయ సామాన్యేతి
యాత్ప్రతియోగితా। అభావీయవిశేష్యతా తద్భిన్నైవ తాదృశాభావీయవిశేష్యతా తావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవత్వస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన అపాత్
౨౧ విశేష్యతాయామపి వక్తవ్యత్వేన హేతుమత్యవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయామవ్యాప్తేః తత్ర నాతివ్యాప్తిః॥ తన్నిష్ఠతయా ప్రతియోగినిష్ఠభావాన్వయేతి తదభావయోః
సమానాధికరణ్యేన తదవచ్ఛిన్న విషయితయా నిరూపితత్వేన తాదృశత్వం తయా వ్యాప్తివారణాయ సామాన్యవిషయత్వేనైవ నిరూపణం
దామోదరాదిత్యాదివిధి తద్విరోధ ఇతి వాచ్యం। తత్ర తాదృశవిషయతాయా విరోధాభావాత్ తత్త్వం తద్భానే। యథాకథంచిత్ సమానాధికరణ్యభానే
చావచ్ఛిన్నతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యధూమవాన్ వహ్నిమానితి తావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితావచ్ఛిన్నతాయాం తద్భిన్నతావచ్ఛేదకవిషయతాయాః
యువత్వాదిరూపేణ యత్త్వేన తత్ర తావచ్ఛిన్నత్వవిరహేణ తత్రైవ సామాన్యవిషయతాయా అనిరూపకత్వం। నాంశే వ్యభిచారిత్వేనాభావే తద్విశేష్యేతి
విశిష్టపదత్వే యత్ర ధర్మిణి ఇతి వ్యాప్యం। వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వ్యాప్తిభావేన వ్యభిచారిత్వాదిప్రతియోగితాన్వయేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ
తద్వైశిష్ట్యే ఇత్యవ్యాప్తివారణాయ వహ్ని ధూమేతి యత్తదర్థత్వే సాధ్యవిశేషణం యద్రూపేణ ప్రతియోగిత్వం తద్రూపవిశిష్ట విశేష్యనిరూపితత్వం
విశేష్యసంబంధేన తద్వత్వాదినాదానిరూపితవిశేష్యతాయాం తత్వానిరూపితత్వాది॥ తత్ర విశేష్యతాయాం విషయతాయాం నిరూపకత్వే వక్తవ్యమేవ తత్త్వం ప్రతియోగిత్వం
మితి। అత్ర విశిష్టపక్షే త్వేతత్పక్షమాత్ర విశేష్యతానిరూపితమాత్రాభావప్రతియోగి తద్వైశిష్ట్య సంబంధే నావచ్ఛిన్న తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్వేన
పక్ష తత్వేనావచ్ఛిన్న తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్ష సాధ్య విశేష్యతా తత్ర తాదృశాభావాః। ఏతం బాధకస్య సంబంధపక్షే నాతివ్యాప్తి రిత్యుపపత్తే ౯

తదీధితికృదాశయోఽభ్యవస్థానెనోపవర్ణితః॥ అత్రేదం బోధ్యం। గోత్వం సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకగోత్వాభావవత్త్వాత్ స్వసంబంధావచ్ఛి-
న్నప్రతియోగితాకగోత్వాభావాదితాదృశాయత్ర గోత్వం తత్ర గోత్వమితి వ్యుదాహరణేతి వ్యాప్తిః॥ తత్ర గోత్వత్వావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతాద్వయసాధ్య
క్షతావచ్ఛేదకీభూత గోత్వత్వావచ్ఛిన్నతాభావాదితి॥ తదర్థః॥ అత్రోద్దేశ్యతాసంసర్గావచ్ఛిన్న-ఆధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాయా రూపవత్త్వస్య పక్షతావ-
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతాయాం ప్రతియోగితాసంసర్గాభావాభావాత్। యత్ర గోత్వమితి వ్యాప్తౌ గోత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాం సమానాధికరణతాసంబం-
ధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాయా రూపవత్త్వస్య వహ్నితావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాదితి వక్తవ్యత్వాత్ విశేషపక్షస్య
తతాదృశప్రకారతాయాః రూపవత్త్వపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షముఖ్యవిశేష్యతాశాలిశాబ్దబోధజనకత్వస్య తత[illegible]యాం స్వపక్షభావాత్ అతఏవ
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతాయా రూపత్వస్య వ్యాప్యత్వశబ్దతావచ్ఛిన్నప్రకారతాయా ఏవ సత్త్వాత్॥ అత్ర సమవాయసంబంధేన గోత్వ
వత్తా ఇత్యాకారసంబంధేన గోత్వపదదిత్యుదాహరణానుపపత్తిః తత్పక్షత్వ సమవాయసంబంధేన గోత్వాభావసాధ్యకస్థలే ఇత్యాకారసంబంధేన గోత్వాభావసాధకత్వ
శృంగత్వసంభవేఽపి తత్పక్షకానుమితౌ సమానాధికరణపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నధీత్వవిశేషణ తద్రూపవత్త్వే తదభావోదాహరణమాత్రపరత్వేనాదోష్య
తాదృశాభావరూపవత్తావయవతాదృశత్వంత్యాప్తిః॥ గౌరవాత్ ఇతి చేన్న దృశ్యభావస్య నాభావవిశేషణత్వేన దోషః। ప్రోదాహరణాచ్చ యత
ఇతి ప్రయుక్తప్రామాణికైః। అనయోపాఖ్యానేన ధూమాభావో న వహ్నితాదితాదృశానాం ధూమ ధూమవాన్ వహ్నిమానిత్యత్ర విశేష్యోదాహరణసువహ్న్యభా
వాదిరూపలింగాప్రామాణ్యానుమితాభావాదిని అపవాదత్వాల్లాభం తథా వసంగతం స్యాదితి। అత్ర ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయశరీర తదంతర్భావః ఇతి శేషిత్వవాదా

న్యూనతాః॥ తదపరే రక్ష్యమంతే॥ తథాహి ౧ సిసాధయిషాయాం ఛాభావాదితి। అత్ర బాధ్యమానవిశేషణతావచ్ఛేదకస్య సాధ్యస్యతత్త్వమితి సిషాధయిషావచ్ఛిన్నా
భావో న విశిష్టః। కింతు ఏక విశేషణతాకసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశేషణతాకసాధ్యకం। ఏక విశేషణతాబపక్ష ౧ సిద్ధేః సమానవిశేషణతా పక్షతావచ్ఛేదకాంశే
౨౨ సమానవిశేషణతా। విషయతయా బాధ్యమానవిశేషణతాపక్షతావచ్ఛేదకాంశే సమానత్వాత్ తయాన్యైకసమానవిశేషణతావచ్ఛేదకాంశేపి తపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం
నాంశే విశేషణతా సాధ్యతేవసతి పక్షతావచ్ఛేదకాంశే విశేషణతా సాధ్యస్య సిద్ధ్యానుమితౌ బాధకత్వం సమనన్తరం తేనాతో న॥ అత్ర యత్ర సిద్ధత్వం
తత్ర సిద్ధత్వమితుర్యదాహరణాపాదనాయ సత్వం తు। యత్ర నైకత్ర సిద్ధత్వమితుర్యదాహరణాపాదనాయ విశేషణం। అత్ర ౧ యత సమా
కాలీనసంతానస్య ఇతి బోధ్యం। తేనైకదేశే న విషయతా ౧ యత విషయతాప్రతిబన్ధి సాధ్యస్య బోధకస్య ఉదాసీనాం కార్యత్వే విష
యతా ౧ యతప్రతిబద్ధావిషయతా కేచిదేవ రక్షితః॥ అన్యథా సమానత్వేన తాదృశసిద్ధి బోధకస్య పక్షతావచ్ఛేదకాంశే సమానవిశేష
ణతా ౧ సాధ్యకస్య ౧ యతనన్తరం ప్రత్యక్షసంగాత్। ఇత్యంశే ౧ సమానసిద్ధి బోధకస్య తాదృశ విశేషణతా సాధ్యతావచ్ఛేదకాభావాత్ ౧ సమానోపేక్షా
సంభవతీతి న కించిదనుపపన్నం॥ అత్ర కేచిత్। యత్కించిద్వ్యక్తి విశేషణతా ౧ సమానవిశేషణతా ౧ సాధకత్వం వాచ్యం। న తు పక్షతావచ్ఛేదకే
నైకత్ర। ప్రయోజనాభావాత్। యత్ర సిద్ధత్వం తత్ర సిద్ధత్వం యత్ర నైకత్ర తత్ర సిద్ధత్వమితుర్యదాహరణాదావేతైరేవ తత్ప్రసంగాత్। విశిష్టపక్షక
స్థలే యత్కించిద్విశిష్ట విశేష్యతా ౧ సమానత్వే సమానవిశేషణతాయాం ప్రసిద్ధత్వేన తదా ౧ సాధకస్య విశిష్టపక్షక ప్రతిబన్ధిబోధ
కైకక్షేత్రతయాం ౧ సపక్షత్వాభావాత్। ౧ సమానవారణాయ తత్ర వైశిష్ట్యసంబంధేన తద్బోధ ఇతి। తన్న తదిత్యాదినా ౧ సమానోపేక్షాభావనాన్

సంభవేనాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాభావాదిత్యర్థః॥ అత్ర బ్రూమః। యత్కించిద్వ్యక్తివిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వస్య
ప్రకృతే వ్యాపకత్వవిషయకాంశే పక్షవిశేష్యకానుమితిత్వఘటితత్వాత్ తద్వ్యాప్యత్వావచ్ఛేదకాంశే సాధ్యాభావవత్త్వంవ్యాప్యత్వమితి ప్రతియోగ్యనుమా
ముఖ్యవిశేష్యః। పక్షతావచ్ఛేదకపుష్టకత్వాంశే తద్వద్వైశిష్ట్యవిశేష్యవృత్తితాభిన్నత్వ పక్షతయా పుష్టకత్వాంశే తద్వత్త్వనిష్ఠవిశేష్యతాభిన్నముఖ్య
విశేష్యతాంశే విశిష్టవత్త్వేన తన్నిష్ఠతా విశేష్యతానిరూపకత్వసంబంధత్వానుమిత్యాదేః సత్తాశ్రయత్వే విశేష్యతాభిన్నత్వాత్
ప్రతియోగితాకాభావవిశేష్యతాకముఖ్యవిశేష్యత్వనిర్వాహకత్వమితి వాచ్యం॥ తథాహి పక్షవిశేష్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకసాధ్యవత్త్వప్రతి
యోగికాభావతద్వన్ముఖ్యత్వం విశేష్యతే। పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వే విశేష్యతయా తద్విధేయతాకానాం అనుమిత్యాదేః ముఖ్యత్వం తథాపి
వ ప్రకారతాయాః ప్రతియోగికాభావతద్వత్ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశేష్యతాం సంసర్గతయా। అవచ్ఛేదకత్వాత్ ముఖ్యత్వంనిరూపితావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా
వత్త్వం నిష్క్రియతే। ఏకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా। అపరాభావధర్మితావచ్ఛేదకత్వప్రకారకా
యద్ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా। తథా చ విశేష్యతా ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
వచ్ఛిన్నత్వ ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా విశేష్యతా తన్నిరూపకత్వస్య ముఖ్యత్వం ప్రతియోగితాయాః ఉపాదేయత్వం
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం తదభావే తదభావ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశేష్యతానిరూపకత్వవిశేష్యతాయాః అనవచ్ఛిన్నత్వాదా
నానుపపత్తిః॥ నను తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాభిన్నానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయానుపపత్తిరితి వాచ్యం। పక్షతావచ్ఛేదకా

వహ్ని న్యయత్వం విశిష్ట విశేష్యతాభావిన్యయత్వం విధ్యమానవత్వం న మహత్వ విశేష్యతానిరూపక[illegible] తన్నిష్ఠ వివక్షణాయ తేనానుపపత్త్యభావాత్ । తత్ర
వవిధేయకత్వం తత్ర విశిష్టపదార్థావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితా విధేయనిరూపితవిశేష్యతాయా
౨౨ ధర్మితావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నత్వం తయా ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాః స్వస్వసమానాధికరణ్య ధర్మితావచ్ఛేదకతేన తదవచ్ఛిన్నత
యా విధేయధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతయోః భేదాదితి చ తాత్పర్యార్థాణాం తేఖతం సంగచ్ఛత ఇతి । ఇష్టం చ వస్తుత ఇత్యాది
నాన్వయానుపపత్తేః చ బన్ధ[illegible] నిరుద్ధమితి దిక్ । పక్షే విశేషణతేన సాధ్యవిశేషణతేనయ లింగవిషయత్వం తథా[illegible] శాబ్దబోధ
జనకత్వం ప్రతిబన్ధకత్వమితి వివక్షణీయం [illegible] ఇత్యాద్యపాస్తాః । పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతా
నిరూపితప్రకారతాభిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నయా లింగవిషయతాతన్న[illegible]
ష్యత్వం ప్రతిబన్ధకశాబ్దబోధేః ప్రాప్తావాన్ । పక్షవిశేష్యతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకార
పు తా[illegible] పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాన్యయా పక్షవృత్తిలింగవిషయతాశూన్యత్వ
స్య తాదృశశాబ్దబోధే వివక్షణీయత్వే తయా న తత్రాప్యుక్తిః । తాదృశ[illegible] శాబ్దబోధస్య[illegible] పక్షరూపలింగవి[illegible]షయ
తాశాలిత్వ[illegible] విషయతాశూన్యత్వ[illegible] తత్పక్షతాదితి[illegible]
వాదితాద్విశిష్ట[illegible] ప్రతిబన్ధ్యతా[illegible] ఉక్తేః । తత్ర[illegible] పక్షతయా పక్షభిన్న పక్షవృత్తి లింగాప్రసిద్ధ్యా పక్షతావచ్ఛేదకప్రకా

రతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాశ్రయసాధ్యభిన్నపక్షవృత్తిలింగవిషయతాయాం ప్రసిద్ధతాయాః న చ లింగే పక్షభిన్నత్వం సదంశమితి
వాచ్యం। తథా సతి పక్షేతరలింగస్యాప్రసిద్ధతాపత్తేః పక్షవృత్తిత్వరూపపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాశ్రయస్య
పక్షాత్మకలింగవిషయతాయామసత్త్వే తాదృశవిశేష్యతాశూన్యత్వస్య తద్బుద్ధ్యా సాధ్యాబోధే భానాదవ్యాప్త్యాపత్తేః। కిం చ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టప
క్షవిషయతాకత్వేన సాధ్యలింగవిషయతాశూన్యత్వస్య దోషత్వేనోపదర్శితత్వే పక్షతావచ్ఛేదకప్రతిబన్ధ్యయామవ్యాప్తిః। తదంశే సాధ్యత్వేన పక్షతావచ్ఛేద
కప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకత్వేన పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాపక్షవిశేష్యతాసాధారణమిత్యాశయేనాహ వ్యాప్తివారణాయేతి। అతివ్యాప్తేశ్చ
చేతి। పక్షతావచ్ఛేదకస్య వ్యాప్తత్వేతి। అత్ర పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయతాకత్వేన సాధ్యత్వేన పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గతా
నిరూపకవిషయతాభిన్నత్వం। తథా చ యదధికరణవృత్తిధర్మవత్తాయా ఏవ పక్షతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యాదిత్యాదివ్యాప్తిప్రతిబన్ధ్యయామవ్యాప్తిః। తదవచ్ఛేదక
సమానాధికరణతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితయదధికరణవృత్తిత్వవిశేష్యతాపేక్షయా యదధికరణప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా యదధి
తావచ్ఛేదకత్వం వా యా భిన్నత్వప్రకారకత్వాదధికరణప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాయా యదధికరణప్రకారతారూపయదధి
కరణత్వవిశేష్యతారూపతదధికరణత్వప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతాయాం తద్భిన్నత్వవిశేష్యతాశూన్యత్వస్య తద్బుద్ధ్యా సాధ్యాబోధే భానా
దితి భావః। యదధికరణవృత్తిధర్మవత్తావచ్ఛేదకతాపేక్షయా తన్నిష్ఠప్రకారతాయా భిన్నత్వేన పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిశేష్యతాపేక్షయా భిన్నత్వవిశేష్యతాయా భిన్న
త్వేన యదధికరణప్రకారతానిరూపితసంసర్గతావచ్ఛేదకసాధారణ్యాదవ్యాప్తిప్రతిబన్ధ్యాయామవ్యాప్తిః। తథా హి యదధికరణతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం తద్

౨౪ త్ప్రకారతాంశాంశే ధర్మినిష్ఠావచ్ఛిన్నోక్తవిశేషణతాయాం తన్నిష్ఠావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాం చ ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూప
కత్వసత్త్వేన తాదృశసంసర్గతానిరూపకవిషయతాభిన్నలింగవిషయతాశూన్యత్వసత్త్వస్య సాధ్యమోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకానాక్రాన్తత్వాదితి। న చ ధర్మితావచ్ఛేదకప్ర
కారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపితతత్త్వేనావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాం సత్త్వేన సత్త్వాద్ధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తిరితి వాచ్యం। అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాం
ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపితతత్త్వసత్త్వేపి ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వేనాంశే తదభావాన్ముక్తభావాత్। అత్ర వా
తత్త్వసంసర్గతావచ్ఛిన్నత్వే రచితే తన్నిష్ఠాయాం అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతా తదవచ్ఛేదకధర్మాన్నిష్ఠాయాం తన్నిష్ఠాయాం అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపక
తాంతరావచ్ఛేదకధర్మసత్త్వేనైవ దర్శితరీత్యా సత్త్వాద్ధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తిః। ధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాయాం చ తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత
కతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపితత్వస్య వక్తవ్యత్వేనావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపితత్వస్య
భావాత్। తత్ర తాదృశధర్మస్య ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాదియుక్తిం చ దెప్పాభావ్యం। యస్య తస్య ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గని
రూపకవిషయతాన్యూనాధికతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకవిషయతాన్యూనవృత్తిలింగవిషయతాత్వేన తద్భావాత్ పక్షత
పక్షేపి తదధికప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాధికతత్ప్రకారతాసమనియతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన విషయతావచ్ఛిన్నత్వాదధి
విశేష్యతావత్తదన్యాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసాధ్యనిష్ఠావిశేష్యతానిరూపకవిషయతాసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతాసమనియతాదధి
తావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావత్తదన్యాయాం లింగవిషయతాత్వేన తాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యస్య సాధ్యమోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకానాక్రాన్తత్వాదితి దిక్। ప్రకృతమనుసరామ

ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతుతా-ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యకానుమితితావచ్ఛిన్న జనకతానిరూపితపరామర్శనిష్ఠజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతా
యాంపక్ష విషయతానిరూపితా తావచ్ఛేదకతాం నపక్షతావచ్ఛేద [illegible] కతా నపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయా
నిరూపితవిషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితే సంబంధమవిషయతా తదంశే విశేషణవిధయా వచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యత్సాధనవ్యా
పకత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయతా తద్ యత్సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధనాభావవిషయతా తత్తద్విషయతాశూన్యనిష్ఠబోధజనకత్వం ప్ర వ.
తిబంధకత్వం ప్రతిబంధకతాపరిష్కృతం। అత్ర పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న తత్పక్ష విశేష్యతానిరూపితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాయాం ఖ్యమంత్ర
బోధ్యం। (అత్ర విధాయక తత్ర నా తస్మాత్ సంయోగవద్వృత్తి దర్శనాన్యత్ర తాదనుమాన సాధ్య రూపసాధ్యమాన్ విశేషాన రూపానిష్ఠతా ది
దాం ప్రతి బాధ్యసంగ్రహాయ వచ్ఛేదకద్వయోపాదానమితి దధితి సంధః క-ఖ-గ-సమన్వయః ఇత్యపి ప్రకృతానుమితితావచ్ఛిన్న జనకతానిరూపితపరామర్శ
నిష్ఠజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతాయాం పంచమీపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతా వచ్ఛేదకసంబంధనిష్ఠవిష
యతానిరూపితవిషయతానిరూపితే దేయత్వనిష్ఠవిషయతానిరూపితాధికర [illegible] నిష్ఠవిషయతానిరూపితే హేతుతావచ్ఛిన్న నిరూ
పితవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యత్వనిష్ఠవిషయతాతన్నిష్ఠయతా తత్ ఘటసాధ్య వచ్ఛేదక-తాపర్యాప్త్యధికరణతయా తాదృశవిషయతా తావచ్ఛిన్న విషయతాశాన్య
శాబ్దబోధజనకత్వనిష్ఠ ప్రతిబంధకతాసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న వ్యాప్తిప్రకృతానుమితితావచ్ఛిన్న
జనకతానిరూపిత పరామర్శనిష్ఠ జనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతాయాం పక్షముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతాశూన్యనిరూపితావచ్ఛిన్ననిరూ

ఇపరామర్శనిష్ఠా

విత వ్యాపకత్వవిశిష్టపృశ్నతావచ్ఛిన్న ఉద్దేశ్యాంశవిషయతా తన్నిష్ఠవిషయతా తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణతయా తదవధివిషయతాశాలి
ప్రతిజ్ఞా౧ తత్వసు తత్ర ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధే త్వేన తత్రాతివ్యాప్తివిరహేణ నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకమవచ్ఛిన్న ధర్మతావచ్ఛేదకపరామర్శనిష్ఠప్రకారతాంశమవచ్ఛేదకీభూ
తాశ్రిత పక్షతావచ్ఛేదకీభూతధర్మవత్త్వ వ్యాప్యసంయోగసమానాధికరణధర్మాన్తవచ్ఛిన్నమవచ్ఛిన్నతానిరూపితతత్సంబంధినిష్ఠవిషయతానిరూపిత
౨౫ తత్తద్ధర్మనిష్ఠవిషయతానిరూపితాధేయత్వనిష్ఠవిషయతానిరూపితాధికరణనిష్ఠవిషయతానిరూపితా యా పంచమీసంయోగతాపన్న
నిరూపిత వ్యాపకత్వవిశిష్టప్రతియోగినిష్ఠవిషయతా తన్నిష్ఠవిషయతా తన్నిష్ఠానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తదవధివి
షయతాశాలిత్వం తత్ర ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధే ఇత్యత్ర వ్యాప్త్యా తదుపాదానం నోక్తమితి వాచ్యం। నన్వేవమపి తాదృశావచ్ఛేదకతయా
పక్షతావచ్ఛేదకసంయోగసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాయాం సమానాధికరణధర్మే గౌరవాత్। అన్య
థా ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాపత్తిః తాదృశపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్య
తానిరూపితసంబంధనిష్ఠవిషయతానిరూపితధూమనిష్ఠవిషయతానిరూపితాధేయత్వనిష్ఠవిషయతానిరూపిత ప్రమేయత్వనిరూపితా
వ్యాపకత్వవిశిష్టవ్యాప్యనిష్ఠవిషయతా తన్నిష్ఠప్రకారతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తదవధివిషయతాశాలిత్వం తత్ర ప్రతిజ్ఞాజన్య
శాబ్దబోధే నతావత్ అనుమితావచ్ఛేదకీభూతపరామర్శే ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వనిశ్చయే ప్రమేయవిశేషేణ తావచ్ఛిన్న
విశేష్యకప్రకారత్వవిధేయతాంశానుమితిజనకత్వేన తాదృశావచ్ఛిన్నవిశేష్యకప్రకారతవ్యాప్యసంయోగతావచ్ఛిన్నప్రకారకపరామర్శనిష్ఠజనకతాయామప

మవచ్ఛేదకీభూతాయాం పంచమీం సంయోగేన తావద్వహ్నిర్వ్యాపకత్వవిశిష్టస్య విషయతా తన్నిష్ఠవిషయతా తవస్థ్యాఖ్య తావద్వహ్నిర్నిష్ఠద్వైశిష్ట్యప్రవృత్త
విధేయతాకానుమితిజనకతావచ్ఛేదకధికరణత్వేన తదవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వేన తత్త్వాభావాత్ అవ్యాప్తివారణాయ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛే
దకస్య నివేశః। తథా చ తాదృశానుమితిజనకప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకీభూత సంయోగేన తావద్వహ్నిప్రకారకపరామర్శనిష్ఠజనకతాయాం మవచ్ఛేద
కీభూతావచ్ఛేదకవిశేష్యతానిరూపితవిషయతానిరూపితాయా సంయోగేన తావద్వహ్నిర్విషయతా తన్నిరూపితావచ్ఛేదకత్వవిషయతానిరూపితాధి
ధూం కరణవిషయతానిరూపితపంచమీసంయోగేన తావద్వహ్నిర్వ్యాపకత్వవిషయతా తచ్ఛూన్యత్వస్య తత్త్వస్య తావద్వ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తథా చ తత్ప్ర
మేయత్వవ్యాప్య వ్యాప్యత్వస్య సమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః। తాదృశపరామర్శీయపర్వతతావ
చ్ఛేదకవిశేష్యతానిరూపితవిషయతానిరూపితప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకధూమత్వావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితవిధేయత్వవిషయతానిరూపి
తాధికరణవిషయతానిరూపితప్రమేయత్వవ్యాపకత్వవిశిష్టవహ్నిత్వవిషయతాత్వస్య తథా చ తదవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వాత్ తత్త్వాభా
వాత్ ఏవం ధూమవ్యాప్యతాలోకసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః। ధూమత్వా
అనుమితావపరామర్శప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకత్వనివేశేఽపి తాదృశపరామర్శీయప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్య
తానిరూపితవిషయతానిరూపితధూమవిషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితప్రమేయత్వవ్యాపక
త్వవిశిష్టవహ్నిత్వవిషయతా కింతు ధూమవ్యాపకత్వవిశిష్టవహ్నివిషయతా తచ్ఛూన్యత్వస్య తత్త్వస్య తావద్వ్యాప్తిః। నచైవమపి సంయో

గతావచ్ఛిన్నహేతుతాయాం గుణత్వావచ్ఛిన్నహేతుతాయాం చ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవత్త్వాయా ద్రవ్యత్వవాన్ ఇత్యాద్యనుమితౌ
కాకారతయా తాదృశానుమితిజనకసంయోగత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకపరామర్శనిరూపితపంచమవిషయతాశాలితాయాం వ్యాప్తివారణాయ
య వహ్నిరకపదోపాదానం। తథా చ గుణత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకపరామర్శనిరూపితపంచమవిషయతాశాలితాయా న వ్యాప్తిరితి భావః। సంయోగత్వావచ్ఛి
న్నహేతుకతాదృశానుమితేరప్రసిద్ధేః। ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవాన్ ఇత్యత్ర ద్రవ్యత్వవాన్ సంయోగాదినాప్యప్రయోగాభావాత్
౨౬ అత ఏవ దీధితికృతాప్యుక్తం వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇత్యాదౌ వహ్నిమానిత్యాదిశబ్దప్రయోగ ఇతి। ఏవం చ కథం చ తత్ర లాఘవానుమితౌ న
గము ప్రకారస్సంభవతి। అత్రేదం తత్త్వం॥ నిరుక్తానుమిత్యప్రయోజకసంభవే తత్ప్రయోజకపరామర్శనిరూపితసంభవేన తత్ప్రకారకపరామర్శ[illegible]సుమి థా
తేరప్రసిద్ధ్యా తాదృశానుమితిజనకపరామర్శీయనిరుక్తపంచమవిషయతాయాం న ప్రసిద్ధేరితి తత్ర శాబ్దబోధ జనక తత్ర రూపప్రతిజ్ఞా
లక్షణం నిరుక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తమితి తదనుసరణం। తథాచ తాదృశానుమిత్యప్రసిద్ధేరపి నుతావచ్ఛిన్నహేతుక తాదృశపరామర్శా
సుమితేః ప్రసిద్ధతయా తాదృశాయాం తత్ర లక్షణసమన్వయసంభవాన్నావ్యాప్తిరితి। అథవా తాసుమితిపదేన సాధ్యసాధనధారాసాను
మితేరవగాహిత్వతయా సంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశపరామర్శానుమితేరప్రసిద్ధత్వేపి సంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశసాధ్యానుమి
మితేః ప్రసిద్ధతయా తాదృశాయామవ్యాప్తివారణాయ వహ్నిరకపదోపాదానం॥ తథా ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తి
ధర్మవానయమిత్యాకారకపరామర్శనిరూపితగుణత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకతయా ద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృ

త్రి ధర్మనానేయమితాదృశాకారకపరామర్శస్యైవ। తథా చైవం తాదృశపరామర్శనాయ నిరుక్తపంచమవిషయతాశాలిన్యాం బుద్ధౌ బాధకత్వాత్
తత్ప్రతిబధ్యాయాం న తాదృశవ్యాప్తిరితి। వస్తుతస్తు పక్షతావచ్ఛేదకధర్మనిష్ఠప్రకారతయాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపి
తత్త్వమితి తత్తత్సాధ్యసాధనాయ తదనుసరణం॥ తథాహి హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్య విషయతాసాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యాభావవిష
యతయోర్నతాదృశ్యాపృణాదిభేదః। కింతు నిరుక్తపంచమవిషయతా తేన రూపేణ సాధ్యహేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయతాసాధ్యాభా
వవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యాభావవిషయతా ఏతదన్యతరవ్యాప్యాభావాత్। పరంతు పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితమేనోయం
పంచమవిషయతాన్యనాహార్యనిశ్చయత్వం చ పంచమవిషయతైవ తత్త్వప్రకారేణాయం తదుపాదానం। అత్ర పక్షపక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితాన్యోన్యతావచ్ఛిన్నవిషయతాసాహచర్యనిరుక్తపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠవిషయతాపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాయాః
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితత్వాదితి నిష్కర్షః ఇతి। ముఖ్యపదాదానేన తాదృశాభావః తన్మేయత్వవ్యాపకసా
తొ ధ్యాభావవాన్ న తాదృశాభావదాన వ్యాప్తి దర్శితా। అత్రేదం చింత్యం। పక్షే ఆలోకవ్యాపకవహ్నిమాన్ ధూమాదితి వ్యాప్తిం ద్వితీయ
ప్రతిజ్ఞాయాం న వ్యాప్తిః। ధూమవ్యాపక ఆలోకవ్యాపకవహ్నిసామానాధికరణ్యధూమవాన్ పర్వత ఇతి పరామర్శనాయ్య పక్షతావ
చ్ఛేదకముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితధూమనిష్ఠవిషయతానిరూపితాయాం నిరుక్తపంచమవిషయతా ఆలోకవ్యాపకత్వవిశిష్ట
వహ్నివిషయతా తదంశే విశేషణవిధయా తాదృశపక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యదాలోకవ్యాపకత్వవిశిష్టవహ్ని

విషయతా తస్యాం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తజ్జ్ఞానే బాధ్యభావాన్మోదకేన తాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతా నిరూపితా తాద్ధ-
ర్మికరణవిషయతా నిరూపితా ధర్మితయత్వవిషయతా నిరూపిత హేతువిషయతా నిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతాశాలి
త్వం యత్ వ్యాప్తిప్రకారం యా నిరుక్తప్రకారకవిషయతా తద్వైశిష్ట్యావగాహి యోగ్యతావచ్ఛేదకతా యా స్వావధికరణం తద్వ్యాప్తివిషయ-
తాశూన్యత్వం తస్య నివేశనీయత్వేన సాధ్యప్రతిజ్ఞాయాం వ్యాప్తిః । ఆలోకవ్యాప్యపక్షతత్వవైశిష్ట్యావగాహి విషయతాయా నాన్తర్గతదృశనిరూప్యత్వ-
స్యాప్యపక్షతాదృశహేతువ్యాప్యపక్షత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాయా నాన్తర్భావే వ్యాప్యపక్షత్వవిశిష్టహేతువ్యాప్యవి-
షయతాయాస్తాదృశనిరూప్యతా వ్యాప్యపక్షతావచ్ఛిన్నతత్తల్లక్షణానమన్వయః । కేవలసాధ్యసామానాధికరణ్య హేతుమాన్ పక్షతా-
వచ్ఛేదకవిశిష్టః పక్ష ఇతి జ్ఞానే నిరుక్తాదృశనిరూప్యతయా తత్ర తాదృశవిశిష్టవిషయతాయా అసత్వాదితి చేన్నైవం తథా సతి ముఖ్యప-
మౌపాద స్వపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యతావచ్ఛేదకహేతుమత్తావచ్ఛేదకద్వయోపాదానస్య వైయర్థ్యాపత్తేః వ్యాప్యపక్షత్వవిశి-
ష్టనిరూపితత్వస్య వైయర్థ్యాపత్తేః । ప్రమేయత్వవ్యాప్యపక్షతావచ్ఛేదకత్వవత్తాన్తర్భావవానిత్యాకారప్రమేయత్వవ్యాప్యపక్షత్వవిశిష్టవ్యాప్య-
త్వవిషయతాయాః ప్రమేయత్వవ్యాప్యపక్షతావచ్ఛేదకసమానాధికరణధూమవానిత్యాకారతాదృశతావచ్ఛేదకత్వవిషయతాయాం ద్రవ్యత్వవ్యా-
ప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానిత్యాకారసంయోగవ్యాప్యపక్షత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవిషయతాయాం గుణవ్యాప్యరూపవానయం సంశయవానిత్యా-
కారరూపవ్యాప్యపక్షత్వవిశిష్టగుణవిషయతాయాస్తాదృశనిరూప్యతయా వ్యాప్యపక్షతావత్ కిం తు తాదృశనిరూప్యతావ్యాప్యపక్షభావతో

తుతావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నవిషయతాకాభావాయ తత్ర తత్ర లక్షణాన్వయ నవంశో బోధ్యమితి॥
అత్రబోధ్యమః ఏవమపి సాంతాభావవ్యాపకవాచ్యవత్పన్నస్థాభావవాన్ సాంతాభావాదిత్యాదిష్వతియప్రతియోగ్యయోంమవ్యాప్తిః తాద్రూ
శనిష్ఠయత్వస్యావ్యాపకాయాం సాంతాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వదంశే తాదృశవిశిష్టతానవచ్ఛేదకత్వాయథా
వచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం తథా సాంతాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టవిషయతాన్వయసాంబంధమోఽపి తథా విధావచ్ఛేదకతా
పర్యాప్త్యధికరణం భవతీతి తద్వద్విషయతా సాంబంధపర్యాప్త్యభావోఽభావో నియతరం నవచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్త్యధికరణం యోధ మస్త్వాన్తాదృశనిష్ఠయతావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం। సాంతాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నవిశేష్యతాంశే తాదృశసాంబంధమన్వవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేప్యసత్త్వాత్ తాదృశనిష్ఠయతావ్యాపకతా [illegible]వచ్ఛేదకత్వ
విరహేణ తాదృశవిశేష్యతాత్వస్యావతాదృశత్వేన తద్వద్విషయతాసాంబంధపర్యాప్త్యతత్రజతావన్యాపృశితివాచ్యం। తథాపి సాంతాభా
వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్పన్నస్థాభావానిత్యప్రతియోగ్యయోంమవ్యాప్తిదుష్పరిహరతాపత్త్యా। యత్ర సాంతాభావవ్యాపకవాచ్యత్వాపన్న
మేయత్వేన తత్ప్రమేయవత్పన్నస్థాభావసమానాధికరణసాంతాభావవాన్ సాంతాభావవానితి నిష్ఠయసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
విషయతానిరూపితతాదృక్త్వేన తాదృశనిష్ఠయత్వస్యాసత్త్వే తత్ర సాంతాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వతావచ్ఛిన్నవిషయ
తాయాం నత్వే సాంతాభావవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవాచ్యత్వతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వస్య తాదృశనిష్ఠయతావ్యా
తవ

వృత్తావచ్ఛేదకతయా పంచసు విషయతాసు । వచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణతయా తయా సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నత్వవిషయతాశాలి స్వ
ర్గత్వత్వాభావాత్ । ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాప్యవాచ్యత్వవాన్ సమవాయాదిసంబంధేన ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ఇతి ప్రతిజ్ఞాయాం వ్యాప్తిః । యత్ర
ప్రమేయత్వవ్యాప్యవాచ్యత్వవాన్ ప్రమేయత్వవాన్ తత్ర వహ్నిమాన్ సమవాయాదిసంబంధేన ధూమవాన్ ప్రమేయవాన్ సమవాయాదిసంబంధేన ధూమవాన్ పర్వ
త ఇతి నిశ్చయతాదృశనిశ్చయత్వస్య తత్ప్రమేయత్వవ్యాపకతావచ్ఛిన్నకారణతానిరూపితత్వాత్ తద్వతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయా అత్ర
న తాదృశవిశేష్యతాత్వ(స్య) త్వరూపావిచ్ఛిన్నత్వాభావ(ప్రతియోగితా)వచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవి
షయతానిరూపితాధికరణవిషయతైతాదృశమేనపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిశ్చయత్వనిరూప్యతాదృశనిశ్చయతావ్యాపక
తావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం । (అత్ర ప్రమేయత్వ)ఘటకతానవచ్ఛేదకత్వానవచ్ఛేదకతయా నన్దోషః । ఏవం పక్షతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకాతిరిక్తానవచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతా పక్షవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిరూప్యమితి నైరాశ్య(దోష)ఇతి చేన్న । తథాపి నిరూపితత్వనిరూపితత్వాభావవ్యాపకప్ర
మేయత్వనిష్ఠాభావవాన్ ప్రమేయవ్యాపకవాచ్యత్వవాన్ సమవాయాదిసంబంధేన ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం వ్యాప్తేరవ్యా
ప్తేః తావత్ప్రమేయత్వనిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకతావత్ పక్షతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకతావత్త్వ ॥ యద్యప్యేవం వ
హ్నినిష్ఠయాపినిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తత్రాపి నాతిరిక్తత్వానవచ్ఛిన్నత్వత్త్ర నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యనిష్ఠవిషయతానిరూపకతే
త్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వం వాచ్యం । తథాపి ప్రకృతే ప్రమేయవ్యాపకవాచ్యత్వనిరూపితతాదృశవాచ్యత్వనిష్ఠసాధ్యతావ

చ్ఛేదకఘటకతయా ఽత్ర నిరుక్తసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్న్యభావస్య తద్వృత్తిత్వప్రమేయతావచ్ఛేదకతానిరూపితసాధ్యనిష్ఠవిషయతాకతయా
తాదృశనిష్ఠవిషయతావ్యాపకతానిరూపకప్రయోజకతావచ్ఛేదకదోషః । ఏవం యద్ధర్మావచ్ఛిన్నయత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకఘటకతయా
ద్దూమాదౌ తిరిక్తానవచ్ఛిన్నత్వం తత్తద్విష్ఠావచ్ఛేదకతాస్పృష్టవిశేషతాశాలినిష్ఠయత్వం నిరూపితాదృశనిష్ఠయతావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం
వాచ్యమితి న కోఽపి దోషః ఇతి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వనిష్ఠాప్రకారతాశాలిజ్ఞానాభావమతి । నహి వ్యాపక-
వహ్నిసాధ్యకస్థలీయప్రతియోగ్యవృత్తిత్వమితి వాచ్యమ్ । యత్సాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయీభూతవ్యాపకత్వవిషయతాకనిరూపి
తత్వం హి తద్వ్యాపకత్వనిష్ఠసాధ్యవిషయతాయాం వాచ్యమ్ । ప్రకృతే చ తద్వ్యాపకత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయతాకత్వదో
షః । ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్త్వస్యాభావవానితి వాచ్యత్వనిష్ఠవ్యాపకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతయా
నముఖ్యవిశేష్యధర్మః । అథ వా సాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయీభూతవృత్తివిషయతానిరూపితసాధ్యనిష్ఠవిషయతాపంచవింశాదౌ తద్వ్యాప
వ్యాప్తౌ వ్యాపకత్వవిషయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయవృత్తితయా న దోషః । ఏతేన వ్యాపకత్వవ్యాపకప్రయోజ
కత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకతయా ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయవ్యాపకత్వనిష్ఠవిషయతానిరూపితత్వం వాచ్యమ్ । తథా
చ యత్ర వ్యాపకత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకం భవతి తత్ర పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయీ
భూతవ్యాపకతావచ్ఛిన్నైరితి దూషణాంశసమాహితం వేదితవ్యమ్ ॥ శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః ॥ శ్రీ శారదాంబాయై నమః । శుభమస్తు ॥

అవయవం॥ సాంశయికతావచ్ఛేదకాది విషయతాత్రయాం దృశవిలక్షణవిశేష్యభావానామరణానాం యాదృశపదార్థానాం సాంధర్మితావచ్ఛేదకాది ఘటకతా తాదృశవిశేషణవిశేష్యభావా॥ శ॥ భా॥ ౧॥

ప్రతిబధ్య

ప్రతిబధ్యత్వం దిశా సాంశయికవృత్తౌ పత్రతాదృశవిషయతా విలక్షణవిషయతా శూన్యత్వమి తత్ర తాదృశవిషయతా త్రైలక్షణ్యం సాంధర్మిప్రకా
రతాం రూపితప్రవిశేష్యతాభిన్నత్వరూపత్వేనాసంభవము క్త్వా తాదృశవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వం ఇత్యేవ సాధ్యవి
షయకత్వం ఇతి శరణాం వృత్తి సుప్రతిపత్తి దర్శితా భవేత్ తు సాంశయికసంపత్తే। ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమవానితి ప్రతిబధ్య
బద్ధబోధకత్వహేతు బాధ్యత్వవిషయతావచ్ఛిన్న బద్ధతా వదాయ [illegible] ప్రసంగవారణాయ తత్తదర్థకత్వే। తాదృశబోధబోధ
కరూపతావత్ (ఉక్తాపాదః(ముఖ్య) విశేష్యతావద్యం తాని తేన బాధే తత్రూపత్వమితి బద్ధతాయాం తదనవచ్ఛిన్నత్వమితి నైవ సమం తత్వ
విషయతాపత్తిః। యథా సంగతే నైయాయికాభాసే బలవత్ప్రయోజకత్వస్తత్వం ఇతి దిఙ్మాత్రం। పర తు తాదృశబోధాంశే యాయ
బద్ధతా తత్ర ధరూప బద్ధతావచ్ఛేదక యత్తిం విరుద్ధవిషయవిశిష్టత్వ వ్యాప్యత్వ సము దాయ తద్విపక్ష గ్రహః। ఇత్యాదః తద్ధం
దం। యదృష్టత్వ తాం ఇతి నవీనాః ప్రాహురిత్యర్థః విషయక తత్వం ఇతి విషయత్వ ఉపస్థితే తాదవచ్ఛిన్న తత్వం తు తాదృశ సైన సమవాయ
యం సతత్త్వావచ్ఛేదక విషయతావచ్ఛిన్న తదనుబద్ధతాయాం ఇతి తదవచ్ఛిన్న నగరభావేన సామంజస్యభావాదితి విభా
వనీయము। ఏతేన తాదృశబాధ

[illegible]

12 [illegible]

భావాశం దిఱె ప్రత్యాఖ్యాస్యంతే ఇతి వాచ్యపక్షం. ఏకోపన్యాస నివృత్తిప్రసంగ వాచ్యవాచ్యానాం సహ ఏవ తిరస్కారం హార్ణ్యపత్యం తాన్ సుధావస్థసంగత ఏవ తద్ధా
ధరము తం తత్త్రరంబి. తత్ర యథా స్మృతే తాదృశాన్యస్మిన్ తాదృశే గమనాంత ప్రసంగ ప్రాశస్త్యం పత్రతాంవక్త్ర దశ ప్రకారతా ౧ రూపి తము ఖ్యాతి శేష్య
తా ౧ రూపి తప్రకారతా ౨ తస్య మవలంగతి షణ్ముతాయాం వాచ్యాః ఆద్యం ౨ రూపి తత్త్వ సంబద్ధాదితా ఉ తథా వారస్య ము పరమి ౨ తి
ప్రసంగ సంభవ ఇతి అతో ఽపరత్ర ధర్మ ప్రకారతా ౧ రూపితా ౧ ధికరణ వినిష్పత్తా యాం అత్ర తథా పవిపక్షతాం వక్త్ర ప్రకారతా ముఖ్య
వినిష్ఠతా ౧ రూపితప్రకారతా మాదాయైవ న్యాయం బోధ్యమితి